

له نورو علومو سره د ښوونې او روزنې د اړیکې پلټنه

Ketabton.com

ليکوال: پوهنيار سيد احمد شاه شريفي

ژباړن: محمد اکبر نيازی

۱۳۹۴ لمريز کال

له نورو علومو سره د ښوونې روزنې د اړیکې پلټنه

لیکوال:

پوهنیار سید احمد شاه شریقي

ژباړن:

محمد اکبر نیازی

۱۳۹۴ ل کال

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: له نورو علومو سره د بشوونې روزنې اړیکې پلټنه

ليکوال: پوهنيار سيد احمد شاه شريفي

ژباړن: محمد اکبر نيازی

خپرونډی: د افغانستان ملي تحريک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

کمپوز: ژباړن

ډيزاينګر: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چاپشمبر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحريک د خپرونو لړ: (۸۶)

لړليک

سرليک	مخ
د پيل خبرې.....	۱
د ژباړن خبرې.....	۵
سريزه.....	۶
ارزښت او اړتيا.....	۹
تيرو اثارو ته کتنه.....	۹
د ښوونې روزنې او نورو علومو ترمينځ اړيکه.....	۱۱
د فلسفې بحثونه.....	۱۲
د فلسفې پيژندنه.....	۱۴
د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړوند مفاهيم.....	۱۶
د علومو سره د فلسفې اصلي او عمده اختلافات.....	۲۲
د فلسفې او ښوونې روزنې ترمينځ د مقاييسوي اړيکې موندنه.....	۲۳
د ښوونې روزنې او اروا پوهنې ترمينځ اړيکې.....	۳۱
د انسان بنسټيزې اړتياوې.....	۳۸
په انساني شخصيت کې د اړتياوو ونډه او ارزښت.....	۴۲
روغتيا او سلامتيا څه ته وايي؟ او سالم څوک دی؟.....	۴۳
د روغتيا زده کړه.....	۵۴
د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمينځ اړيکه.....	۵۹
د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمينځ اړيکه.....	۶۶

۷۳.....	دیوې ټولنې اقتصادي سرچینې عبارت دي له
۷۴.....	د ښوونې روزنې او سیاست ترمینځ اړیکه
۸۱.....	نولي د سیاست څو تعریفونه په لاندې ډول کړي
۸۵.....	د ښوونې روزنې، دین او مذهب ترمینځ اړیکې
۸۹.....	د ښوونې روزنې او سولې ترمینځ اړیکه
۹۵.....	د ښوونې روزنې او شمیرنې ترمینځ توپیر
۹۷.....	د ښوونې روزنې او انسان پېژندنې ترمینځ توپیر
۹۹.....	د ښوونې روزنې او اناتومي ترمینځ توپیر
۹۹.....	د ښوونې روزنې او فزیولوژي ترمینځ توپیر

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كابل د كب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

د پیل خبرې

ښوونه روزنه چې اصطلاحاً د روزنیزو علومو په نوم یادېږي اوږده او تاریخي لرغونتیا لري.

له همدې پلوه دا علم په منظم ډول ازمايښت او د روزنیزو مسائلو مطالعه او څېړنه کوي او په اوولسمه پېړۍ کې د یو تجربوي علم په توګه وپېژندل شوه.

ارواپوه پوه جان از موس کمینوس لومړنی علمي شخصیت ؤ چې ددې علم په علمي کولو کې یې ارزنده او ارزښتناکې منډې ترې او خدمات ترسره کړي، تر څو چې ددې علم بنسټ یی کېښود. زموږ په هیواد کې د ښوونې روزنې په برخه کې د لیسانس تر کچې زده کړې په کابل پوهنتون کې د همدې پوهنځي د تاسیس پر مهال رامنځته شوې.

د ښوونې روزنې پوهنځی زموږ په هیواد کې د غوره او د هغو پوهنځیو له ډلې څخه شمیرل کیده چې د امریکې متحده ایالاتو له څو پوهنتونو سره یې اړیکه درلوده.

افغانستان د هغو هیوادونو له ډلې څخه ده چې د فرانسې، ایران او یو شمیر نورو هیوادونو څخه پکې دې علم ته لږه پوهنتوني بڼه ورکړل شوېده.

د شلمې میلادي پېړۍ په پیل کېنې ښوونې روزنې څو محدودې څانګې درلودې او په خورا چټکتیا سره یې پراختیا ومونده او پوهان یې پدې وتوانیدل چې دې برخې ته لا هم پراختیا ورکړي او د څانګو شمیر یې تر شلو پورې ورسید.

همدا ډول پدې پېړۍ کېنې زده کړې په چټکتیا سره پراختیا ومونده او دا پراختیا د نړۍ په ټولو هیوادونو کېنې په ځانګړې توګه په انګلسي ژبو غربي هیوادونو کې محسوسید.

د غربي هیوادونو په مینځ کېنې امریکا لومړنۍ هیواد وو، چې د شلمې پېړۍ په اوږدو کې په سمه او منظمه توګه دا زده کړه تعقیب کړه. په همدې پېړۍ کېنې جاپان هم د نړۍ په هیوادونو کېنې مخکښه ونډه درلوده او د لومړیو هیوادونو ونډه وه چې د ښوونیز نظام په نوښت، غوښتنه او بیا کتنه کې یې ګام واخیست.

جاپان د شلمې پېړۍ په پیل کېنې داسې لار پیدا کړه چې له لارې وکولای شول د ټولنیزو افکارو د ودې لپاره د مختلفو علومو د تجارت په برخه کېنې، وړتیا لرونکي اشخاص د متخصصانو په واسطه په فني او مسلکي توګه کسان وروزي.

شلمه پېړۍ د ماشین، نوې ټکنالوژۍ او پوهې پړاو دی، پدې پېړۍ کېنې په نظري او عملي علومو کېنې پرمختګ د ستاینې وړ ده.

د پوهې د ورځيني پرمختگ او ټکنالوژۍ ته لاسرسی په ځانگړي توگه نوې ټکنالوژۍ ته سبب شول، ترڅو پوهه او صنعت په چټکۍ سره پرمختگ وکړي او د همدې پيړۍ وگړي د کار له غوره اسانتياوو څخه برخمن شي.

خو له بده مرغه دا حالات نړۍ شموله نه دي، او اوسمهال ددې زماني بيوژلي او لاستنگي خلک ځوروي.

د نړۍ ډير انسانان شته چې د پوهې له ستر نعمت څخه بې برخې دي او جگړې د نړۍ د خلکو لمن نيولې ده چې ددې جگړو اصلي سرچينې هم همدا پرمختللي هيوادونه دي.

لومړۍ او دويمه ويجاړوونکې نړيوالې جگړې ددې بيلگې دي، چې د نړۍ د ميلونونو انسانانو ژوند يې واخيست او د نړيوالې ټولنې د ژوند هوساينه او ارامتيا يې له ځان سره يوره. بنوونه روزنه د نورو علومو له لارې او لاسته راوړنو لکه ارواپوهنه، ټولنپوهنه، فلسفه، اقتصاد، سياست، ديني، احصايه او نورو څخه پخپلو بنوونيزو او روزنيزو فعاليتونو کې گټه پورته کوي.

بيلگه: د ارواپوهنې علم او نورې څانگې يې پخپلو چارو کې د چلند، عواطفو، احساساتو او انگيزو په اړه ارزښتناکې خبرتياوې اخلي.

د ټولنپوهنې علم د بنوونې روزنې په وړاندې خپل ليدلوری داسې وړاندې کوي

که څه هم انسان د بنوونې روزنې له نظره مهم گڼل کيږي. او د ټولنې سره يې جوړښت لاهم گڼل کيږي. بنوونه روزنه يو پراخ علم

دی او له فرهنګي، سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او نورو عواملو څخه متاثره کیږي او نه شو کولای څو د پورتنیو عواملو څخه پرته بڼوونه روزنه مطالعه او تر تحقیق لاندې ونیسو.

د روزنې موخه باید د شخصیت بشپړتیا، د بشر حقوقو ته درناوی او سیاسي خپلواکۍ واوسي (د بشر حقوقو اعلامیه ۲۵ ماده)

د یادونې وړ ده چې د محترم پوهنوال ډاکټر میر اکرم میرزاد له علمي مرستې او همدا ډول د محترم احمد قدیم بلوخ چې ددې اثر په سمون کېنې راسره زیار ایستی مننه وکړم.

د ژباړن خبرې

د نړۍ په گوټ گوټ کې هر انسان پرمختګ ته اړتیا او ددې پرمختګ لپاره یوازینی اسانه لار ښوونه روزنه ده، زه یې په هر ډګر کې اړینه او د همدې پرمختګ لپاره مهم فکتور بولم. ښوونه روزنه د ژوند په هره برخه کې رغنده رول لوبوي. د نړۍ په ډیری او پرمختللو هیوادونه کې د هر ډول پرمختګ لپاره ښوونې روزنې ته پوره پاملرنه کیږي او د افرادو د روزنې لپاره ښوونکي په دنده ګمارل کیږي.

نوموړی کتاب که څه هم د کابل پوهنتون درسي کتاب دی خو لوستنه یې د هر کچې لوستونکو لپاره ګټوره ده. په نوموړي کتاب کې د بیلابیلو علوم پیژندنه او له ښوونې روزنې سره یې اړیکې هم په روښانه ډول بیان شوې دي. ښوونې روزنې ته د ژوند په هره برخه کې اسلام، طب، ساینس، اقتصاد او اړتیا لیدل کیږي او د علومو په پرمختګ او خپریدا کې هم ستره ونډه لري. له ښوونې روزنې پرته ژوند بیخونده وي، ښوونې روزنې او خپلې ژبې د حق ادا کولو د پټه اړکړم چې نوموړی کتاب پښتو ژبې ته راوژباړم.

نوموړی کتاب د کابل پوهنتون استاد محترم پوهنیار سیداحمد شاه شریفی له خوا په دري ژبه لیکل شوی چې اوسمهال د اراو پوهنې پوهنځي کې د یو درسي کتاب په توګه تدریسېږي.

په پای کې د خوست پوهنتون محترم استاد پوهنیار حضرت محمد بهار څخه نړۍ مننه کوم چې د کتاب په سمون کې را مرسته وکړه کور دې ودان وي.

محمد اکبر نیازی

احمد شاه بابا مېنه — کابل

سریزه

اوسمهال دا هڅه کوو چې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې اړیکه تشریح او پیدا کړو ترڅو ددې علم ستونزمنه مطالعه اسانه او د روښانتیا په لور بوځو. ځکه چې دا علم دهغو ټولنیزو ارزښت لرونکو بنسټونوله ډلې شمیرل کیږي. چې د انساني اړتیاوو له کبله د ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي، تاریخي او فرهنګي بدلونونو په بهیر کې رامنځته شوی او د وخت په تیریدو سره یی بدلون موندلی.

ددې اثر د لیکلو څخه موخه له زده کړې سره د مینه والو د اړتیا او په ځانګړی توګه د دې او نورو ټولنیزو او روزنیزو پوهنځیو د محصلانو لپاره د ښه درسي مواد د اړتیا پوره کول دي. ځکه چې دا موضوع په هغو درسي توکو کې شاملیږي چې پدې پوهنځي کې (د ارواپوهنې او روزنیزو علومو پوهنځي) د ښوونې او روزنې د اساساتو په مضمون کې تدریسېږي.

هغه څیړنې چې په دې اړه ترسره شوې او تر کومه ځایه چې زه خبر یم پدې اړه په کوم نوم اثر نه دی لیکل شوی، امکان لري چې د ځینو کتابونو په فهرست کې به یوه برخه د ښوونې روزنې اړیکه د کوم بل علم سره تر عنوان لاندې ولیدل شي. هغه طریقه چې پدې کتاب کې کارول شوې، د کتابتونو طریقه ده او د لویو او معتبرو پوهانوله سرچینو څخه را اخیستل شوې ده. په پیل کې چې د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه مو تر بحث لاندې ونيوله او په لنډه توګه د فلسفې د بحثونو په اړه ځانګړې خبرې وشوې وروسته مو د فلسفې څو تعریفونه وکړل د فلسفې او ښوونې روزنې

مفاهيم، د ښوونې روزنې او فلسفې د څرنگوالي پلټنه او له لارو څخه يې هم يادونه وشوه.

د فلسفې سره د ښوونې روزنې د طريقو تدوين او تقرير شرحه نسبتاً په ستونزمن ډول بيان شوې. همدا ډول د نورو علومو سره د فلسفې عمده او اصلي اختلافات نظراندازي ده چې په پای کې موله مقاييسوي لارې د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړيکه پيدا کړه.

هماغه ډول مو چې د فلسفې څو تعريفونه وکړل پدې ځای کې مو د ښوونې روزنې څو تعريفونه وکړل او د لا وضاحت په موخه اوددې بحث په پای کې مو د ښوونې روزنې او فلسفې د يوځايوالي د پلټنې درې طريقې وليکلې.

ددې اثر د بحث دويمه موضوع د ارواپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړيکه ده، چې د تعريف او د ارواپوهنې د طريقو لنډ تکرار پکې شوی ورپسې د ارواپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ توپير واضح شو او پرلپسې ډول د روغتيا او سلامتيا څه ته وايي او سالم څوک دی؟ په اړه تقريباً مفصل مالومات وړاندې او د روغتيا ساتنه (حفظ الصحي) تعريفونه وړاندې شويدي. د بل بحث موضوع مو د ټولنپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ اړيکه وه چې پدې اړه مو د لوستونکو په واک کې کره مالومات ورکړي دي.

د اقتصاد او ښوونې روزنې ترمنځ اړيکه ددې اثر د بحث بله موضوع ده چې په اقتصاد د ښوونې روزنې اغيزې، برعکس او د يوې ټولنې اقتصادي سرچينې مو توضيح او تشریح کړې دي.

د ښوونې روزنې او سیاست ترمنځ اړیکه هم تر تفسیر او توضیح لاندې نیول شوېده.

د ښوونې روزنې او سیاست اړوند مسایلو له دوام وروسته مو د سیاست څو تعریفونو کړیده.

د دین او مذهب د اړیکې په اړه هم د نورو مسایلو په مینځ کې ددې موضوعاتو په اړه بحث شوی. د سولې او ښوونې روزنې د یوځایوالي پیروانو بحث د زده کړې او پالنې د پروسې په بهیر کې اغیزناکه او ارزښت څخه برخمن او تر بحث لاندې نیول شوی. د ښوونې روزنې، انسان پېژندنې او د احصایې او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکې ددې اثر بل بحث دی.

د فزیولوژي او اناتومي او ښوونې روزنې ترمنځ اړیکه هم ددې اثر په بحث کې راغلې.

د سولې او ښوونې روزنې د یوځایوالي د بحث چاپیریال چې د زده کړې او پالنې د پروسې په بهیر کې اغیزناکه او له ډیر ارزښت څخه برخمن ده بحث پرې شوی.

او ددې اثر په پای کې هغه سرچینې چې ترې ګټه اخیستل شوې راوړل شوې دي

ارزښت او اړتيا

د انسان او حتا د حيوان په ژوند کې هم ښوونې او روزنې مهمه او ارزښتناکه رول لوبولی دی، او تر نن پورې ددې علم په اړتیا کې شک نشته د دې اثر اهمیت او اړتیا مینه والو او په ځانګړې توګه ددې پوهنځي محصلانو او د نورو ښونیزو او ټولنیزو علومو پوهنځیو لپاره د اهمیت وړ ده، ځکه چې دا موضوعات په ارواپوهنه، ښوونې روزنې او نورو پوهنځیو کې تدریسي پری چې د محصلانو لپاره د ښو درسي توکو په توګه جوړیدای شي. توکي او د کار طریقه: د تحقیق لارې د کتابونو له مطالعې څخه موندل کېږي. او د توان تر بریده هڅه شوې چې له معتبرو علمي سرچینو او اخذلیکونو څخه چې د ښوونې او روزنې په هکله دي ګټه پورته شي او دا څېړنه لا بډایه کړي.

تېرو اثارو ته کتنه: ددې موضوع اړوند تراوسه کوم علمي اثر ندی لیکل شوی. خو د ځینو کتابونو په لړلیک کې له نورو علومو سره د ښوونې روزنې د اړیکه په اړه مطالب لیکل شوي.

ښوونه او روزنه: ښوونې او روزنې په پیل کې د اخلاقو او سیاست مهمه برخه جوړوله او پوهان له فلسفې څخه ددې علم خپلواکیت دوه شیان ګڼي:

لومړۍ: دا چې د فلسفې سیستیماتیکه وده یانی کله چې علومو د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شول نو هر علم ځانته ځانگړې موضوع او لاره غوره کړه.

دویم: د نویو اروپایي پرمختگونو څرگندېدل او ټول هغه عقلي او فرهنګي فعالیتونه چې د پنځلسمې پیړۍ په پای او شپاړسمې پیړۍ په پیل کې شوي د رئسانس د دورې یا د نوی ژوند په نوم یادوي، ځکه دغه بدلون ددې لامل شو ترڅو د ټولنې اړتیاوې لاسپې زیاتې کړي او ددې احساس پیدا شو چې باید مختلف فني او مسلکي افراد په مختلفو برخو کې د ټولنې د غوښتنو سره سم وروزل شي. د اړتیاوو زیاتوالی او د هغوی ځانګړتیاوې د ښوونې او روزنې ترمینځ د بیلوالي مهم لاملونه دي. دې حالت جوتنه کړه ترڅو تعلیمي موسسات، برنامې، ښوونیز او روزنیز وسایل د علمي قوانینو او اصولو پر بنسټ جوړ او کارونې لپاره چمتو کړي. پدې وخت کې د روزنیزو علومو ځینو پوهانو د مهمو ښوونیزو مسایلو لکه تعلیمي پلان، تعلیمي تجهیزات او د درسي میتودونو ته پام اړولی وه. د هغو پوهانو له ډلې څخه چې پدې برخه یی کې ډیر اوچت خدمتونه ترسره کړي جان اموس کامینوس نومېږي، هغه نه یوازې د ښوونې او روزنې خواره نظریات راټول کړل بلکې پخپل نوښت سره یی هغه ترتیب، تنظیم او پرمختګ ورکړ، او پدې و توانید چی د ښوونې او روزنې د علم بنسټ کیږدي. دیادونې وړ ده چې ښوونه او روزنه پخپل خپلواکیت له نورو علومو سره نږدې اړیکې لري او دغه اړیکې له ټولو علومو په ځانګړی توګه د ټولنیزو علومو او ارواپوهنې سره دي.

د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړیکه

د علومو له پرمختګ څخه څرګندېږي چې ځینې علوم د وخت په تیریدو سره له فلسفې څخه جلا شوي، له دې پلوه په ځینو کتابونو کې فلسفه د علومو مور یا هم پلار ګڼل شوې ده. فلسفه اوبښوونه روزنه دوه خپلواکې څانګې دي چې فلسفه د نړۍ، انسان، معرفت او ارزښتونو په اړه بحث کوي - او ښوونه روزنه د زده کونکو، ښوونکو، زده کړو، توکو، وسایلو او د تدریس له طریقو سره کار لري. فلسفه له دوه لاتیني کلمو (فیلیا) او (سوفیا) څخه اخیستل شوې ده چې فیلیا د مینې او سوفیا د پوهې په مانا سره ده. بڼا فیلو سوفیا د پوهې سره مینه ده وروسته ددې کلمې استعمال کم شو او پر ځای یی د فلسفې، فیلسوف او فلاسفې کلمې استعمالیدې، د تاریخ په علم کې دغه کلمه په ټوله مانا سره دیو فرد، ډلې، ټولنې او یا یوې دورې دلګښتونو پورې اړوند کارول شوې ده.

د بشر د ژواندانه په لومړیو کې دوه شیان د پاملرنې او پلټنې وړ وو، یو پېښې او د عالم چارې یانې چاپیریال چې هغوی پکې ژوند کاوو، دهغه په څرنگوالي او اصلي علت باندې پوهیدل او بل یې قاعده او دستور یانې هغه لار چې وکولای شي هغو د نیکمرغۍ په لور بوځي. هغه څیړنې چې ددې دوه مهمو مسئلو په اړه ترلاسه شوي د فلسفې یا حکمت په نوم یادېږي. او هغه چا چې دا څیړنې کولې د فیلسوف یا حکیم په نوم یادېده نو بڼا دا ټول بشري مالومات د حکمت د امر په پیل کې شامل وو. د خپلودوه ګونو موضوعاتو په

مناسبت په نظري او عملي حکمت ویشل کیدل، د وخت په تیرېدو سره انساني ذهنیت پراختیا ومونده او دغه ذهني وده په هغو چارو چې موضوع یی ستونزمنه وه نوره هم زیاتیده. له همدې کبله دکار، پلټنې او مطالعې الزامیت دپوهانو په مینځ کې احساسېده. اوله بل پلوه د اټکي څرگند شو چې د مطالعې موضوعي چارې دوه ډوله دي. یو یې هغه چې نسبتاً د ثابتو قوانینو تابع وي او دهغوی د څرنګوالي موندنه د تجربې، حس، او عقلي استدلال له لارې ترلاسه کېږي اوبله ډله یې دا ستاینه په پوره روښانتیا سره نلري او وروسته پدې تصمیم ونیول شو چې لومړۍ د علومو د بحث موضوع او دویمه ډله یې د فلسفې د بحث موضوع وټاکل شي.

د فلسفې بحثونه

دلته لنډه او ځانګړې توګه د فلسفې په بحثونو اجمالی نظر اچوو.

دعالم، پیدایښت اود هغوی نظم د فلسفې څېړنه او د لاندې مطالبو څرګندونکې ده. عالم، فضا، وخت، د ژوند څرنګوالی، د ودې فلسفه او ایا دغه عالم د کومې موخې او مقصد درلودونکی دی؟ د فلسفې په ځانګړې اصطلاح کې د دغو مطالعاتو ټولګه د څېړنیزې کسمولوژي په نوم یادېږي. کوسموس په یوناني اصطلاح کې عالم اوپه اوسنۍ اصطلاح کې یونیورس(کایناتو) ته ویل کېږي د موجود یا د موجوداتو پورې اړوند بحثونه چې عقاید، مادیون مونیزم، معنویون، ثنویون او جمعیون دي پکې شامل دي.

د اروا په اړونده څيړنه کې لاندې مطالب شامل دي:

د اروا په اړه څيړنې - د اروا اوجسم ترمينځ اړيکه - د خپلواکۍ هوډ او نور... چې دې بحث ته په فلسفي اصطلاح کې اروايی فلسفه وايي.

د حکمت او پيژندنې اړونده نظريه لاندې موضوعات په بر کې نيسي.

د پوهې او پيژندنې سرچينې - د پوهانو او تجربه لرونکو نظريې او د پيژندنې سموالی د دې برخې د واقعونو او عملونو له نظره د فلسفې په اصطلاح کې ايپستيمولوژي گڼل کيږي. د بشري ژوند وروستنۍ موخه او هدف څه ده؟ لاندې څيړنې پکې شاملېږي اخلاقي مسائل اودهغوی ارزښتونه، ښکلا او مذهب.

ميتا فزيک يا ماورا الطبيعه: د فلسفې د مطالعې په وروستيو کلونو کې د بشري ژوند له پلوه او همدا ډول د شيانو د تاثير له نظره انساني ژوند ډېر ارزښت پيدا کړی وو، او ميتا فزيکي مسائل لکه د حقيقت څرنگوالی - خدای (ج) او عالم ته لږه پاملرنه کيږي. پدې مانا سره د فلسفې کلمه د ميتافزيک څخه لوييږي او دا ټول بحثونه تر دې چې منطق، اخلاق او ښکلا پيژندنه هم پکښې شامل دي متافزیکس دانسانانو پوهه د ماورا الطبيعې په اړه پداسې څيړي چې مونږ پرې حقيقت ته رسيدلای شو. ايپستيمولوژي د انسانانو د پوهې مېدا، طبيعت، فکر او اړوند موضوعات تر مطالعې لاندې نيسي.

د فلسفې پیژندنه: فلسفه د اجتماعي چټکتیا د مانا له پلوه ژور او مختلف تعریفونه لري او هر چا له خپل لیدلوري تعریف کړې ده. ځینې یې له لنډه توګه پداسې ډول را اخلو.

۱ بحث د غرض او ارزښت له نظره د ژوند تعبیر او تفسیر اویا هم د فلسفې ځانګړې او مطلقه موضوع جوړوي، یانې که چیرې دانسان ژوند په کلي او ازمايښتي ډول تر مطالعې لاندې ونیسو نو فلسفي بحث ته داخلېږو.

افلاطون (۴۲۸-۳۴۷) د میلاد څخه وړاندې یوناني پیژندل شوي فیلسوف پخپل پیژندل شوي کتاب جمهوریت په څلورم څپرکي او ۴۲۶ مخ کې داسې وایي:

فیلسوف هغه څوک دی چې تل څارونکی او دحقیقت په لټه کې وي، هغه فلسفه دا ډول رایېژني. هغه موضوع ده چې دعلمي طریقې او اصولو پکار وړلو سره کولای په نړۍ باندې چې انسانان پکې ژوند کوي او د هغوی د ژوند اړوند ټول مسایل حل او روښانه کړي.

هربارت اسپنسر (۱۸۲۰-۱۹۰۳) فلسفه د وحدت پیژندنې دهغو علومو په مقابل کې چې وحدت نلري متنوع ده تعریف کړی.

امیل فاکه وایي: فلسفه د شیانو د چاپیریال عمومي څیړنه ده، یانې فلسفه کیدای شي دا څرګنده کړي چې د اسبابو او لومړنیو شیانو عامل څه دی؟

فلسفه یو لږ استدلالی بحثونه دي چې غرض یې دحقیقي موجوداتو د وجود علل او دهغوی د وجود څرنگوالي مرتبه ده.

— فلسفه د یو لړ مسایلو څخه چې عقلي استدلال، قیاس او دهغوی د وجود د حکمونو او عوارضو څخه دي خبرې کوي.

— فلسفه اساسي علم دی چې د ټولو علومو بنسټ ایښودونکې ده. (کاپیستون) — فلسفه د شیانو په برسيره کولو کې یانې څه ډول چې دي د بشر په قدرت سره دي — فلسفه د کانت په تعبیر ټول هغه شیان دي چې مونږ یی د عقل د ادعا او د تجربې د مداخلیت څخه پرته لرونکي یو.

— فلسفه د برگسن په تعبیر: د کيفي وخت وجداني شهود (وخت او ځنډ) دي.

— فلسفه د اگوست کونټ له نظره د موجوداتو ټول قواعد، قوانین، اصول، د مبادي او عملي علومو طریقه او تحصیلي فلسفې د علم د زده کړې لاره ده.

— اپلاتون یوه په زړه پورې وینا په یاد پریښې، نوموړی وایی فیلسوف د پوهې مینه وال ته وایي (په پوهه مین) هغه څوک چې په پوهه مین وي فیلسوف بلل کیږي. فلسفه د حقیقت موندنې لپاره څیړنې کوي. د فلسفې بحث او بیان د عقل او استدلال پر بنسټ ولاړه دی، او په موجوداتو کې دانسان لوړتیا هم د هغه د عقل په تناسب سره ده. د فلسفې بحث د چاپیریال وجود ده، بنأ ویلی شو چې د ټولو علومو بنسټ فلسفه ده. فلسفه د رښتینولۍ موندلو په لټه او هڅه کې ده چې خپله فلسفه د نفس د بشپړوالي لامل گرځي او په پراویز ډول یې دغوره والي په لور رسوي او ددې وړ ده چې اشرف المخلوقات اوسي پخپل ذات کې په مادي بعد تکیه کول انساني نه

بلکه ژوند پدې کې ده، چې انسان په عقلي بعد کې، پرمختګ وکړي
ياني په عقل تکیه ولري د علمي حکمت څانګه چې دقیقاً د انسان
له روزنې سره اړیکه لري اخلاق دي انسان چې د هر څه غوښتونکی
وي کولای شي په اخلاقي عمل کې یی تر لاسه کړي.

د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ اړوند مفاهیم:

د ښوونې روزنې او فلسفې ترمنځ د اړیکې پلټنې په څرنگوالي باندې
رڼا اچوو.

لومړۍ: که روزنه یو څیز وګڼو او تعریف یې کړو نو هغه وخت کولای
شو د فلسفې بې شمېره مسایل او موضوعات په خپل وار سره
مطرح او په یو ډول د تحقیق څخه پایله لاس ته راوړو.

دویم - امکان لري چې فلسفه یو څیز وګڼو او د روزنې بې شمېره
مسایل یو یو د فلسفې سره وسنځوو او ترمنځ یې اړیکه پیدا کړو.

درېم - پدې طریقه کې زموږ کړنلاره پدې ډول ده، چې د فلسفې
عمده اواصلي مسایل او موضوعات په څو شمېرو کې روښانه کړو.
په همدې ډول د ښوونې روزنې اصلي او مهم مسایل او موضوعات
په بیلابیلو عنوانونو کې ځای پر ځای او وروسته د فلسفې هر بحث
د ښوونې روزنې د بحث سره یوځای تر تحقیق لاندې ونیسو او
ترمنځ یې اړیکه پیدا کړو. څلورم - فلسفه د نړۍ په هکله فکر
کول دي او انسان پخپله د نړۍ موجود دی. همدا انسان ده چې د
نړۍ په اړه فکر کوي سربېره پر دې، فلسفه د انسان څخه پالنه
کوي یا په بل عبارت د فلسفې سرچینه انسان ده. پدې ډول انسان

پخپله د فلسفې موضوع واقع کېږي، نو ددې لیدلوري له مخې د فلسفې او روزنې دواړو پاملرنه د انسان په لور ده. هر انسان دیوې ځانګړې فلسفې لرونکی دی او فلسفه ددې په لټه کې ده چې انسان څه ده؟ اوڅه ډول کولای شي واوسي چې باید واوسي.

د روزنیزې فلسفې محور د انسان نفس دی. او د ښوونې او روزنې اصلي او رسمي مرکزونه ښوونځي دي نوځکه د فلسفې مخاطب او اداري نظریاتوپه اوږدولو او عمل کولو مدیران، ښوونیز مسئولان او ښوونکي دي. ځکه چې د فلسفې بحثونو څخه یوهم ارزښت پیژندنه او په ځانګړی ډول اخلاق دي. په ښوونیزو فلسفي بحثونو کې اړینه ده چې اخلاقو ته له نظري او وروسته له عملي پلوه اشاره وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمخ د اړیکې جوړولو اوبیان طریقي د فلسفې او ښوونې روزنې ترمینځ د اړیکو جوړولو او بیان لپاره له لاندې لارو څخه کار اخلو.

الف د نظیر (بې مثال) مسایلو څخه، نړۍ، معرفت، ارزښت او ښکلا پیژندنه، خیر او شر، خپلواکي اړیکه، انسان پیژندنه او دهغوی نظرونه طرح کېږي او د ښوونې روزنې سره د هریو تر څیړنې لاندې نیسو.

ب - د فلسفې او ښوونې روزنې د اړیکې او مطالعې د پلټنې لپاره دویمه څیره پداسې ډول چې د یو ښوونیز نظام د پروسې عناصر په تفکیک سره مطرح شي او فلسفې سره د هریو اړیکه جلا جلا تر

بحث لاندې ونيول شي پدې صورت کښې د يو روزنيز نظام عناصر چې هدف، برنامه، طريقه، وسيله او ازمايښت دي؛ هريو يې طرحه کوو او اړيکه يې له فلسفې سره تر څيړنې لاندې نيسو که چيرې څيړنې او مطالعې ته په همدې ډول دوام ورکړو نو بحث به نور هم اوږد شي.

ج — د پلټنې دريم شکل دادی چې فلسفه د خپلو تعريفونو څخه د يو تعريف پر بنسټ يوې خواته ږدو او اړيکه يې د روزنې سره تر څيړنې لاندې نيسو.

د — دې ته په کتو سره چې فلسفه اوروزنه انساني مسائل دي پخپله انسان چې د نړۍ موجود دی محور ونيسو په ټوله کې کله چې انسان ته د ځمکې پر سر وگوره نو وبه وينو چې انسان يوه اړيکه ده. او دا اړيکه اوبو، هوا، خاوره، لمر، حمام له ځناورو سره او په پای کې نوروانسانانو ته د اړتياوو يوه ټولگه ده. له انساني غوښتنو څخه ځينې غوښتنې تر دې کچې شديدې وي چې د دوی د ژوند کولو سبب گرځي او که چيرې دغه غوښتنې يې پوره نشي نو کيدای شي چې دا ډول انسانان خپل ژوند د لاسه ورکړي.

ديبلگې په توگه: که، اوبه هوا او يا هم رڼا په انسان قطع شي او په ژوند کې ورته ونه رسيږي نوطبعاً دانسان ژوند ورسره پايښت مومي، که چيرې زموږ ليدلوری انسان ته له دې زاويې څخه وي نوويلی شو چې انسان يو کمزوری اضعيف موجود دی. ه — بل عمومي ليدلوری چې دانسان په اړه موجود دی هغه که چيرې د ژوند عوامل لکه هوا او اوبو په اړه پوهه تر لاسه کړو، وروسته

دا فکر وکړو چې انسان په دیگ بخاراو بالون کی د هوا ساتنه کوي، د بندونوپه وسیله اوبه ذخیره کوي او سوند د موادو څخه په ګټه اخستینې سره له الکتریستې (بریننا) څخه روښنایي ترلاسه کوي د ځمکې له کرې څخه وځي او دبالون د ذخیره شوې هوا څخه په استفادې تنفس کیږي، او ددې وړتیا لري چې د بحرونو څخه تیل استخراج کړي د وراثت په علم کې پوهه درلودل دا توان لري چې کرنیز محصولات او نور نباتات څو چنده زیات کړي ویلای شو چې انسان یو توانمند موجود ده او کولای شي طبیعت د خپل ځان تابع کړي.

څرنگه چې ایریخمان ویلی دي

ټولنیز او طبیعي علوم مونږ ته ددې امکانات برابروي چې په طبیعت او ټولنې برلاسی شو او دټولنې پرمختګ په شعوري ډول رهبري کړو، د فلسفې موضوع پیدایښت، معرفت او ارزښت پیژندنه ده په پیل کې دښوونې روزنې موضوع زدکړه، لوستل، لیکل او شمیرل ده، په پورتني پورکې، د ښوونې روزنې موضوع د پرمختګ پالنه، ذهني پرمختیا، فردي استعدادونه اوټولنیزه پالنه ده. که فلسفي اوښوونیز روزنیز مفاهیم په عمومي ډول په نظر کې ونیسو نو دلته پوښتنه راپیداکیږي چې ایا لومړی یې باید د فلسفې څخه پیل کړو او که د فلسفي کتنو پربنسټ دښوونې روزنې لاره هواره کمیت او کیفیت یې روښانه کړو.

یا برعکس که لومړی یې باید له ښوونې روزنې څخه پیل کړو. او وروسته یې فلسفه پیدا کړو؟ که دا پوښتنه د ښوونې روزنې له

پرمختللو فیلسوفانو او د فکر خاوندانو څخه وپوښتو نو په وړاندې به یی ځواب دا وي، چې هر ډول روزنیز تدابیر له ځان سره فلسفه لري . د یادې پوښتنې له ځواب څخه دا پایله په لاس راځي چې گویا فلسفه د ښوونیزو مسائلو تعلیمي سازمانونو پر سر د تاج حیثیت لري او فلسفه د ښوونې او روزنې څخه وړاندې او روزنه ورپسې ده فلسفه د پیدایښت په اړه بحث کوي د پیدایښت ښوونیز ښوونځي او اړوند مسائل بیلابیلو لیدلورو د رامینځته کولو لپاره زمینه برابروي، او دغه حقیقت پخپله ښوونیز عقلاني امر دی، فلسفه د ځانگړو موضوعاتو سره کار لري او موضوع یې وجود ده او د وجود موخه تر ټولو د عامو مسائلو په بر کې نیول دي په همدې ډول فلسفه د معرفت، د معرفت څرنګوالی، د معرفت ډولونه، د حقیقت سره د معرفت اړیکه او د معرفت د ارزښت سنجي په اړه بحث کوي. او پدې هڅه کې ده چې انسان د حقیقت په لاس ته راوړلو او د نفس استکمال ته پاملرنه وکړي دغه بحثونه په مستقیم ډول د ښوونې او روزنې سره کار لري

– ښوونه روزنه د زده کړې سره کار لري. او زده کړه هم د هماغه د معرفت تر لاسه کول دی پدې برخه کې باید ښوونکی په بشپړ ډول د معرفت په څرنګوالی او ماهیت باندې پوه وي. د ښوونیز سازمان بله موخه په ټولنه کې د سالمو افرادو د موندلو لپاره د ټولنیزو خصایصو پالنه ده. د فلسفې بله موخه د پیدایښت او معرفت پیژندنې سربیره ارزښت پیژندنه ده. په ټوله کښې د ارزښتناکو مسائلو له جملې څخه هنر او ښکلا ده.

هنر څه ته وایی؟

په فلسفه کې دا ویل کیږي چې د هنرمندانو بڼوونه او د هنرمند روزنه هغه کارونه دي چې بڼوونځي او بڼوونیز بنسټونه یې په غاړه لري چې له ډلې څخه یې هنر او شاعري ده. شاعران په ټولو قومونو او ټولنو کې د ټولنیزو افکارو په رغونه کې تر ټولو ستره او ارزښتناکه ونډه لري په پوره پام سره له یوې داسې دورې څخه یادونه کولای شو چې د شعر ویل پکې دریدلي وي په تاریخ کې د شعر تر څنګ نثر هم د فردي ژوند او د ټولنې د فرهنگ په ساتنه کې رغوونکي رول لوبوي. اونور هنرونه لکه، نقاشي، فلم جوړونه، حکاکي، ډګرافیک کارونه، مجسمه جوړونه، ډرامه جوړونه، نڅاګانې اوپدیدې. دا هر یو یې پخپل ځای ارزښت لري د هنر دا ټولې څانګې په بڼوونځیو اود لوړوږده کړو په موسسو کې بڼوول کیږي اما د دې ټولو هنرونو تر څنګ فلسفه هغه هنر دی چې په ټوله کې دروزنې مسئلې ته سازمان او مانا وربښي.

نو کولای شو ووايو چې روزنیزه فلسفه د ارونو مشخصه بیانونکې، د موخو ټاکوونکې او د روزنیزو طریقو څرګندوونکې ده.

د پیدایښت فلسفه د ټولنیز ژوند، بنسټونو، موسساتو (institutions) او هغه اړیکې چې په وسیله یې خلک په سازمان شوو ډلو کې یو دبل سره راټولېږي په اړه ده. دا ډول اړیکې او موسسات چې کورنۍ، دولت، قانون، مجازات، بڼوونه روزنه، دین، اقتصادي طریقې او داسې نور چې ددوی په قلمرو کې د فلسفې طریقه مشخصه او پیاوړې ده او غرض یې په نړۍ کې د پرمختګ په لور تلل دي

دارزبنت په اړه واقعيات او پلټنه د موسساتو له ماناوو ده. د لا روښانتيا لپاره يې بيلگه را اخلو، فرض کړئ چې مونږ ښوونې او روزنې ته د يوې ټولنيزې وسيلې په سترگه گورو، په سر کې اړينه ده چې اړوند واقعيتونه، لکه تحصيلي پړاونه، اداري سيستمونه، مالي او حسابي چارې، دښوونکو استخدام او ټولې هغه ماشينې ښې چې په يوبڼوونيز او روزنيز نظام کې شتون لري تر بحث او څيړنې لاندې ونيسو. خو فلسفه غواړي ددې سربيره پدې پوه شي چې د ټولودستگاو تر شا هغه موخه چې موجوده ده څه ده؟

او هغه موخه د فرد او ټولنې د ژوند لپاره څه خدمت کولای شي؟ يو ځانگړی نظام د يوبڼه ژوند، ښار، د شخصيت وده يا تر دې چې معنوي ارزښتونه په کومې مانا سره پيژني؟ ايا دغه دستگاه په ټوله کې يوه موخه که يوه عقیده او يا هم يوه هيله ده؟ او که داسې وی نو ايا دغه هيله او نظريه يې په دومره هڅو ارزې؟

د فلسفې او نورو علومو ترمنځ عمده او اصلي اختلافات:

په هر علم کې ځانگړې موضوع تر بحث لاندې نيول کيږي چې پيژندنه، معرفت او تفصيل يې اوږدوالی مومي. ډير علوم ځانگړي کيږي اما فلسفه هڅه کوي چې ټولې نړۍ ته په يو ډول وگوري. اود ځانگړو علومو پايلې په يوې عمومي او جامع مطالعې سره راټولې او ترتيب کړي.

علوم هغه فرايض کاروي چې پخپله علماوو تر مطالعې او پلټنې لاندې نيولي وي. دا ډول مفاهيم بايد په فلسفه کې تحليل شي چې

ایا دا ریښتینی دي که ناسم، مونږ د طبیعت د څرنګوالي او اساس په هکله پلټنې کوو چې د فلسفې موخه هم همدا ده.

لومړنۍ فلسفه د وجود (طبیعت او د نړۍ لومړنۍ او اصلي څرنګوالی) او معرفت پیژندنه (طبیعت او دانساني معرفت څرنګوالی) دي د ډیرو ستونزو او مسائلو حل لومړنیو اصولو ته مراجعه ده چې فلسفي تفکر پرې نایلېږي او کولای شي پیدا یې کړي.

مثلاً هغه وخت باید سخت تصمیمونه ونیسو کله چې د سیاسي او دیني مسائلو په لومړنیوو اصولو باندې پوه او د هغوی مفهوم راته روښانه شي چې بیا د بیلابیلو نظریاتو په رڼا کې په همدې مسایلو باندې فکر وکړو.

د فلسفې او ښوونې روزنې ترمنځ د مقایسوي اړیکې موندنه:

— فلسفه د عقلي علومو له ډلې څخه ده .

— په فلسفي بحثونو کې ژور فکر وجود لري.

— د فلسفې موضوع د پیدایښت پیژندنه ده.

— معرفت د فلسفې وړ بحث د عمده مسایلو له ډلې څخه ده.

— د معرفت اعتبار په فلسفه کې یو حس ګڼل کیږي.

— عقل ګراني د هغه بحثونو له ډلې څخه ده چې په فلسفه کې طرحه کیږي.

— د فلسفې د بحثونو څخه یو هم ارزښت پیژندنه ده.

- ازاده فلسفه د معارف اشرافو ته علوم دي.
- د عمده موخوڅخه يې د علاني ځواک پالنه ده.
- د نيوکيز تفکر موخه ښوونيز او روزنيز نظام ده.
- د پيدايښت پيژندنه د ودې مهم عامل دی.
- په ښوونيزو موسساتو کې ډير ټينگار پر دې دی چې د پوهې تر لاسه کول ممکن دی.
- په ښوونيزو او روزنيزو ځايونو کې له حواسو څخه په گټې اخيستنې ټينگار کيږي.
- پوهنيز او رياضيکي مسائل د عقلي استدلال په واسطه ثبوتیږي.
- په تربيتي خپرونو کې ارزښتناکه مسائل خورا ډير دي. مثلاً: د انسان ښکلا، په انساني صفاتو د بشراو ټولنې اخلاق، دود، ځانگړتياوې دهغوۍ ښکلا او نور دي.
- خدای پيژندنه د ښوونې روزنې يو له بنسټيزو موضوعاتو څخه ده.
- په فلسفه کې عملي او نظري مسائل دواړه مطرح کيږي.
- په فلسفه کې د پيدايښت او هغه شيان چې نه وي اړوند مسائل تر بحث لاندې نيول کيږي. — د پيدايښت له عوارضو څخه د علت او معلول موضوع ده.

____ فیلسوفان د مادي او معنوي اړوند مسائل مطالعه او بحث پرې کوي.

____ فلسفه د حقیقت د کشف په لټه کې ده.

____ د فلسفې د بحثونو څخه یو هم د ټولنې د ایډال انځور ده.

____ په سیاسي فلسفه کې د حکومتونو ډولونه جوړېږي.

____ په فلسفه کې د رښتیا او درواغو قضیو په اړه مطالعه او څېړنه تر سره کیږي.

____ په اسلامي ښوونه او روزنه کې تېرو.

____ ښوونیز او روزنیز نظامونه د نظري او عملي موضوعاتو لرونکي دي د زده کړې په پروسه کې د پوهې موضوع شتون فرض کېل کیږي.

____ نړیوال قوانین عموماً لوړې اړیکه څرگندوي.
____ د ښوونې روزنې په برخه کې مادي او معنوي اړتیاووته پاملرنه کیږي.

____ ښوونه روزنه هم د حقیقت په تعقیب کې ده.

____ په ټولنیزو سازمانونو او علومو او همدارنګه روزنیز علوم، ایډیال ټولنه مطالعه کوي.

____ د ټولنې د ګټورو اوسالو افرادو روزنه د ښوونې او روزنې د مهمو اهدافو له ډلې څخه ده د ښوونځیو په برنامه کې د حق او باطل میعارونه معرفي او ښوول کیږي.

— د نظري اخلاقو بحث د فلسفې د مهمو او ارزښتناکو بحثونو له ډلې څخه ده.

— د زیاتوالي په فلسفه کې د سترگو او ذهن موافقت مطرح کیږي.

— د خپلواکۍ مفاهیم ، استقلال ، تجربه ، اړتیاوې ، زور او واک په فلسفه کې مطرح کیږي .

— (د فلسفې ستاینې) د پوهې د مینوالو پر مېنا ده.

— په فلسفه کې د ریښتیني پوهې تر لاسه کولو امکان مطرح کیږي.

— په ښوونه روزنه کې د ، اخلاقي روزنه ، اخلاق څه دي ، بااخلاقه څوک دی ، د کورنۍ سره څه ډول چلند وشي ، ټولنیز چلند باید څه ډول وي ، ښوونه روزنه د پیدایښت په ښکلا ټینګار کوي او په اړه یی بحث کیږي.

— ښوونیز نظام تل د سترگو او ذهن سره کار لري یعنې د سترگو او ذهن مسائل د زده کړې د پروسې یوه برخه ده.

— هر یو ، خپلواکي ، فعالیت ، او تجربه هغه ټکي دي چې ښوونکي پخپلو طریقو کې ورسره مخامخ کیږي.

— پوهه او هوښیاري د ښوونې روزنې موخه او موضوع دي.

— د زده کړو په پړاوونو کې د پوهې اعتبار د منلو وړ ده.

د فلسفې دهرې موضوع څخه چې یادونه وشوه دښوونې روزنې سره په مستقیم یا غیر مستقیم ډول اړیکه لري.

د ښوونې او روزنې پیژندنه

ښوونه او روزنه هم د فلسفې په څیر د خپلو پیچلو او لویو مسائلو له کبله ډول ډول تعریفونه لري چې ځینې یې په لاندې ډول بیانو:

— ښوونه روزنه یو دومداره، جامع او دټولو لپاره فعالیت دی د انسان او ټولنې د ودې د فرهنگ شتمني ده.

— هغه لاسته راوړنه ده چې د تړلو او منظمو علومو څخه ترلاسه شوې او په وسیله یې عدالت ټینګېږي.

— دښوونې روزنې نظام: (د کلي سازمان جوړونه ده چې په وسیله یې د ټولو ډولونو او پړاونو پالنه او ښوونه دخلکو لپاره برابرېږي.

— ښوونه روزنه د راتلونکي برخلیک لپاره بنسټیز عامل ګڼل کیږي او باید انسانان په مختلفو وختونو کې د ټولنیزو بدلونونو لپاره چمتو وي.

— دانسان د چلند د پرمختګ ټوله ایزې مرحلې ته ښوونه روزنه وايي.

— ښوونه روزنه ټولنیزه مرحله ده، چې انسان پکې ټولنیزې وړتیا او فردي ودې ته رسیږي دغه مرحله د بنسټونو په وسیله لکه، په ښوونځي، مدرسه، پوهنتون او داسې نورو کې تر سره کیږي.

— ښوونه روزنه هغه سازمان یافته او ترلې زده کړه ده، چې د یو لړ علومو، مهارتونو او هغه تفاهمونه چې د ژوند د ټولو فعالیتونو لپاره ارزښتمند دي د لېږدونې لپاره جوړه شوې.

— هغو بدلونونه ته چې انسان یې دخپل نفس یا نوعې څخه ترلاسه کوي روزنه ویل کیږي.

— زده کړه او پالنه د ښوونکي او زده کوونکي د گډو اعمالو او چلند منظمه ټولګه ده.

— روزنه یانې پداسې ډول د یو فرد چمتو کول چې نه یواځې د چاپیریال سره توافق پیدا کړي بلکې په هغه کې داخل او تصرف یې کړي او پایله یې د ځان او ټولنې د تل انکشاف او پرمختیا سبب وګرځي.

— ښوونه روزنه د تجربې بیا جوړونه او سازمان ورکولو څخه عبارت ده. پدې موخه چې د تجربې مانا پراختیا ومومي او فرد دراتلونکو تجربو د لارښوونې او کنټرول لپاره ځواکمن کړي.

— ښوونه روزنه د سم قضاوت او ځواک څخه عبارت ده.

— ښوونه روزنه د فردي لارښوونې او ودې څخه عبارت ده.

— روزنه د هغو سیستماتیکو منظمو هڅو او کوښښونو او د شخصیت د ودې پروسه ده چې د ټولنې په غوښتنه او د هغوی له اړتیاوو سره سم ورته لوری ورکوي.

— ښوونه روزنه هغه هنر دی چې افراد د ژوند کولو لپاره چمتو کوي.

دښوونیزو نظریاتوپه بیان کې د روزنیزې موخې او د درسي موضوعاتو په ټاکلو کې د فلسفي موضوعاتو څخه ګټه اخیستل کېږي.

دبیلګې په توګه: ښوونکی فلسفي نظام ته په پاملرنې او هغه لوری چې دانسان او نړۍ په پرتله یې لري دانسان لپاره یو ځانګړی څرنگوالی په نظر کېښي نيسي، یانې فلسفه او ښوونه روزنه یو واحد امر دی، چې فلسفه نظري بڼه او ښوونه روزنه یې عملي بڼه جوړوي. له همدې ځایه ده چې فیلسوف دانسان او نړۍ اړوند ټوله ایزه مطالعه لري او د یوځانګړي لید لوري څخه ورته ګوري او هڅه کوي چې دښوونې روزنې په وسیله هغه مقام چې دانسان لپاره یی په نظر کې نیولی لارښوونه وکړي.

دفلسفې او ښوونې روزنې د اړیکې پلټنې لپاره درې طریقې:

دلاخیرنې په موخه د فلسفې او ښوونې روزنې د یوځایوالي اړوند لاندې طریقې په نظر کېښي نيسو او ترمینځ یې اړیکه په لاس راوړو.

لومړۍ طریقه: پدې طریقه کې دهغې څانګې په حیث چې د میتا فزیک، انسان پیژندنې، او ارزښتونو پورې اړوند مسائل دي تر بحث لاندې نيسو.

زده کړه او پالنه چې خپلواکه پوهه ده او له پیژندنې او ارزښتونو سره سروکار لري له فلسفې سره اړیکه ټینګوي نو زده کوونکي باید د فلسفي موضوعاتو لکه د نړۍ څرنگوالی، د معرفت بنسټ او ارزښتونو سره بلدتیا ولري. له همدې لارې زده کوونکی د زده کړې پر مهال د علومو د بیلابیلو څانګو لکه فزیک، ژوند پیژندنه او هغه نظرونه چې فیلسوفانو د نړۍ

او انسان په اړه وړاندې کړي وکړای شي زده کوونکي په روښنایي کې پرېږدي. په درسي پروسه کې اخلاقي مسائل، د ارزښتونو بنسټ اود ارزښت لرونکو پریکړو د کولو څرنگوالی تر مطالعې لاندې نیسو. دویمه طریقه: پدې طریقه کې د فلسفې سره د ښوونې روزنې اړیکه د فلسفې مباحثي مسائل د روزنیزو مسائلو په وړاندې ځای نیولی. او د یادو مسائلو ترمینځ اړیکه په چلند او پایله کې څرگندېږي په پوهنیزو بحثونو کې ښوونکي او زده کوونکي پدې توانېږي ترڅو له منطقي، استقرایي، کره، او نورو د حل لارو چارو څخه ګټه واخلي د مسئلې د حل طریقه د هغو ګټورو طریقولو ډلې څخه ده چې د زده کوونکو او ښوونکو په فکري وده او د مفاهیمو په پوهولو کې خورا ارزښتمنه او د زده کوونکو پام د مسائلو حل ته اړوي. او لارښوونه ورته کوي یانې د کتنې، ازمایښت، مطالعې او د ډول ډول فکرونو پلټنه په نظري او عملي طریکو زده کوي خپل فکرونه ځواکمن کړي ترڅو پخپله د فکر خاوندان شي.

دریمه طریقه: پدې طریقه کې کولای شو فلسفه د تیورۍ او ښوونه روزنه د عمل په توګه وپېژنو. څرنگه چې فلسفه مونږ له نړۍ او انسانانو سره بلدوي نو دا ډول پیژندنه زمونږ په شخصیت اغیز اچونکې هم ده. د فلسفي نظریاتو لوستل یو ډول ځانګړې پام اړونکې څیره لري چې د وګړو پام ځان ته را اړوي. دا پام د ښوونې روزنې اود فلسفې یوه برخه جوړوي همدې مطلب ته په کتوسره جان دیوی ویلي: که مونږ وغواړو چې ښوونه روزنه د بنسټیزو عقلي اوعاطفي لیدلورو د جوړولو په ډول نسبت طبیعت او هم شکلو ته

وگڼو نو پدې حالت کې شاید فلسفه د بشپړې نظريې په توگه او يا هم د نظري ښوونې او روزنې د اساس په توگه تعريف کړو.

ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ اړيکه

۱۸۷۹ کال د ارواپوهنې د علمي کېدو کال دی. د شلمې پيړۍ په پيل کې ارواپوهنه د ژونديو موجوداتو د برخورد څيړنې د عنوان وپيژندل شوه او له ۱۹۳۰ تر ۱۹۴۰ کال پورې دود وه. اما اوسمهال د ارواپوهنې پيژندنه هم د برخورد او هم ذهني مالوماتو ته اشاره کوي، په پای کې کولای شو ارواپوهنه په دې ډول تعريف کړو. ارواپوهنه د مطالعې او ژونديو موجوداتو د چلند او ذهني مالوماتو له علمي پلټنې څخه عبارت ده او د انسان چلند پورې اړوند څيړنه کوي. تر څنګ يې عمل هم بيانوي ارواپوهنه په انفرادي او ډله ايزه توگه د انسان چلند او ذهن تر څيړنې لاندې نيسي د فکر کړنې يې بيانوي او هڅه کوي تر څو وښايي چې د بشر د سلوک ډول تر کومې کچې عقلي، غريزوي او يا هم دوديزه بڼه لري.

په ۱۹۱۰ لسیزه کې والتر لیمن دا نظر ورکړ چې زموږ د سياسي فکر يوه لويه نيمگړتيا داده چې د اشارې پرته غواړو انسان ته د سياست له علم څخه خبرې وکړو. د نظري څيړنې څخه وړاندې موضوع څيړونکي بايد د انسان په اروا باندې پوهنه پوه وي. دا چې ټول پدې اند دي چې د ټولنيزې پديدې علمي پلټنه بايد د ارواپوهنې پر بنسټ ولاړې وي. د بشر د طبيعت پورې د ارواپوهنې

اړوند واقعیتونه باید د لومړنیو سیاسي مفکرینو په څیر ونه منو، بلکې په مستقیمې کتنې او تجربوي ډول سره یې واقعیت پیدا کړو چې په پای کې به زموږ څېړنه ترسره او ګټوره کړي، چې دا ډول کړنې ټولنیزو پلټونکو په ټوله ایزه توګه منلي او تر ډیره پورې د اروا پوهنې کلید د انسانانو د فعالیتونو د پرانستلو او سلوک لپاره په کار وړل کېږي. اروا پوهنه د انسانانو انفرادي او ډله ایزې کړنې تحلیلوي او دانسان د ژوند له ټولو بڼو لکه ښوونې روزنې سره سروکار لري د ټولنو په پرمختګ او د انسانانود مسائلو په پیچلتیا کې ارواپوهنه سترګولوبوي یانې ارواپوهنه د علومو په پرمختګ سره نوره هم پراختیا مومي او ددې توان مومي ترڅو د انسانانو ستونزې او مسائل په غوره طریقو سره حل کړي.

د اروا پوهنې طریقې:

هر عمل چې دانسان له لوري ترسره کېږي له بیلابیلو اړخونو څېړنه کېږي. مونږ په اروا پوهنه کې له داسې پېښو سره مخامخ کېږو، چې هره یوه یې د چلند سره سمه ټاکل کېږي، د یادونې وړ ده چې هر عمل مو باید د ځانګړې پاملرنې وړ وګرځي یانې د پېښو دسموالي او ناسموالي څېړنه مطرح نده.

عصبي طریقه — زیستي: (NEUROBIOLOGICAL APPROACH)

دانسان مغز د میلیاردونو حجرو په درلودلو سره د بدن پیچلې برخه جوړوي ټولې اروايي پېښې پداسې طریقه د مغز او عصبي سیستم په فعالیت کې دي چې د ژوند د عصبي پېښو او ذهني معلوماتو

بيخبناه گڼل کيږي. او په اړه يې پلټنه کيږي د اروا پيژندنې پلټنه چې پدې برخه کې کار کوي د مهمو مسائلو په رامنځته کولو سره وايي چې د مغز، چلند او تجربې ترمينځ د نږدې فعاليتونو په ترڅ کې منځته راغلی ده.

سلوکي طريقه: (BEHAVIORAL APPROACH)

په سلوکي (برخورد) پيښو کې هغه سلوک چې د ليدنې وړ وي تر مطالعې لاندې نيسو ددې پيښو بنسټ ايښوودونکی يو امريکايي ارواپوه چې واتسون نومیده ؤ. واتسون متوجه شو چې له داخلي لارې دانسان د اعمالو مطالعه گټور ليد لوری نلري، که چيرې ارواپوه وغواړي چې له دې لارې يې مطالعه کړي نو لازمه ده چې د ليدنې وړ وي

واتسون د نيمې پيړۍ په موده کې په اروايي ليدلوري کې بدلون راوست. خوځنده ارواپوهنه دهغو ځوابونو په وړاندې چې د خوځښتونو په مقابل کې ارايه کيږي څيړنه کوي، او پام يې دितه ده چې کومې جايزې کولای شي چې د ځوابونو د ځواک عامل وگرځي او له کومې لارې کيدای شي چې د تشويش او تنبيه د څيړې په بدلون سره د چلند د پياوړتيا او چوپتيا سبب وگرځي.

طريقه پيژندنه: (COGNITIVE APPROACH)

ددې لارې د پلويان پدې عقیده دي چې د انسان د اخذې حس يو غير فعال حس دی ځکه چې د انسان مغز په فعال ډول د خبرتياوو تر لاسه کولو وروسته په پلټنه لاس پورې کوي او په تجربو او زده کړو سره کولای شي په نورو معقولو او مسئلو پوه، حل او نوي

بدلونونه پکې رامنځته کړي دا لارې نفې کوي او په جوړښتي بڼه کړنې او او ذهني مالومات مطالعه کوي.

مونږ باید دا منو چې د (S - R) ارواپوهنه د ساده سلوک لپاره بسنه کوي اما ارواپوهنه تر ډېره په په زړه پورې بڼو سره د ذهني پام په نه موجودیت سره هم په علمي توګه سلوک مطالعه کوي.

د پدیدې پیژندنې طریقه: (PHENOMENOLOGICAL APPROACH)

دا کړنې تر ډېره د یو فرد په ځانګړو تجربو ټینګار کوي. د بیلګې په توګه امکان لري چې دوه کسان د یو واحد موقعیت په اړه په بشپړ ډول له ځان څخه متفاوت نظرونه څرګند کړي. دا نظریه باور پدې باور ده، چې خپله د هغوی څخه د پوښتلو او څیړنو له لارې د خپلې طریقي د بیان لپاره د هغوی کره وړه په بشپړ ډول وپیژني. د هغوی اعمالو ته په کتو سره دغه نظریه هم د پیژندلو د یوې طریقي په توګه تایندوی. ترڅو کره وړه ددې په توپیر چې پېښې وپیژنو او د پېښو د درک په څرنگوالي هم ټینګار کوي.

پدیده پیژندونکي په ګونګو او مبهمو موضوعاتو او مسائلو عقیده نلري، او پر دې معتقد دي چې انسان له ځان څخه پرته د بهرني ځواک د لوبو څیز نشي جوړیدای بلکه انسان یو خپلواک موجود دی چې د ټاکنې حق لري او دیو کوچنې کوونکې انگیزې لرونکی ده او خوبښېري او مینه لري ترڅو ځانته پرمختګ ورکړي. په همدې دلیل یی په کړنو ځیني پوهانو(انسان ګرا) د پدیده پیژندونکو په نوم یاد کړي. او دا څرګنده ده چې د انسان د شخصیت د ودې او جوړښت

سبب ارثي او محيطي عوامل دي او پدې برخه کې ښوونه روزنه د لارښوونې او لوري ورکولو رول لوبوي. يانې ښوونه روزنه د محيطي او ارثي تاثيراتو عوامل د انسان شخصيت د ودې په منظور سازماندهي او لوری ورکوي.

د ارواپوهنې او ښوونې روزنې ترمنځ توپير

ارواپوهنه او ښوونه روزنه پخپلو مسلسلو موضوعاتو کې يوه ګډه موضوع لري چې له اروايي جوړښت څخه عبارت ده، يانې دواړه علوم د انسان په اروايي جوړښت اخته دي يوازې پدې توپير سره چې هره پوهه د يادې موضوع مختلف اړخونه په جلا جلا ډول تر مطالعې او پلټنې لاندې نيسي.

پدې اړه د ښوونې روزنې پلټنه په داسې ډول ترسره کيږي چې ښوونه روزنه بايد په کومو طريقو، په څه ډول توکو، په څه ډول داخلي مالوماتو او مطالبو سره انسان ته وليږدول شي تر څو د انسان د شخصيت اړوندې مشخصې ځانګړتياووې په لاس راشي خو دا ارواپوهنه له دې ډول مسائلو سره سرو کار نلري. ارواپوهنه د انسان داروايي پرمختګ مقررات د ژوند په مختلفو پړاونو او هغه اروايي ځانګړتياوې چې د ښوونې روزنې د تاثيراتو په پايله کې په انسان کې راځي تر مطالعې او څيړنې لاندې نيسي. پدې اساس د انسان په اروايي بڼه کې بدلون او د ښوونې روزنې په ځانګه کېنې پلټونکي د روزنيزو فعاليتونو د پايلې په توګه شميرل کيږي ددې قوانينو په بدلون پوهيدل د ارواپوهنې بنسټيزه موضوع ده. د ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ بل توپير پدې کې ددی چې

ارواپوهان، درسي، ښوونيز او روزنيز مسائل او میتودونه د اروايي پرمختګ عواملو په توګه منلي پداسې حال کې چې له درسي مسایلو، میتودونو، تجهیزاتو لوازمو او نور چې د ښوونې روزنې په څانګه کې ترې ګټه اخیستل کېږي د روزنیزو علومو د یو عالم لپاره د یو اساسي دندې او وسیلې په توګه د منلو وړ دي.

ګروټ هوف پخپلو څیړنو کې لیکي چې د ښوونې روزنې او ارواپوهنې ترمنځ سربیره پردې چې نږدې اړیکې لري نو په پرمختګ کې هم دواړه یو بل ته اړتیا لري.

ګروټ هوف پدې باور دی چې ارواپوه باید د انسان د بدن داخلي جوړښت چې تر روزنې لاندې نیول کېږي پرې پوه وي.

همدا ډول د روزنیزو علومو پوهان باید پوه شي چې روزنیز مسائل او موضوعات په کوم ډول د انسان د رواني حقایقو پورې په پرلپسې ډول جوړ شي. په مشخص ډول ویلی شو چې ښوونکی پخپلو درسي او روزنیزو فعالیتونو کې د اړتیاوو، احساساتو، عواطفو، تمایلاتو او د انساني شخصیت د نورو ځانګړتیاوو پیژندنې سره سرو کار لري که چېرې ښوونکی د زده کوونکو په دغو ځانګړتیاوو پوه نه وي نو پوهنیز فعالیتونه به یې له داسې ستونزو سره مخ شي چې بیا ترې دوی هیڅ ډول ګټه نشي پورته کولای.

پدې برخه کې ښوونکی او ښوونه روزنه د ارواپوهنې مرستې اوپه اړه یې مالوتو ته اړتیا لري. علمي څیړنو ښودلې چې ارواپوهان او ارواپوهنه هم ښوونې روزنې ته اړتیا لري. یانې له پوهې او عملکرد پرته له ستونزو سره مخ کېږي کله چې ارواپوه د انساني شخصیت

په حقيقي ودې، موجوديت او د انسان په اروا ځان پوهوي، نو د لاپوهيدو لپاره د ښوونيزو او روزنيزو عواملو پيژندلو ته اړتيا پيدا کوي. ځکه د انسان اروايي وده او پراختيا په هر ډول چې وي له خپل ځواک څخه نه ترسره کيږي. بلکې روزنه او عوامل يې دي چې دانسان اروايي ودې ته شکل ورکوي يانې له ښوونې پرته د انسان هر ډول پرمختګ امکان نلري.

نو کله چې ارواپوهنه د انسان شکل او ځانګړتيا په ثبوت ورسوي. روزنه بايد د خپل کار د بنسټ په توګه په نظر کېنې ونيسي. پدې برخه کې ارواپوهنه د ښوونې روزنې مرستې ته اړتيا لري، او لدې پرته د شخصيت ځانګړتياوې د پوهيدو وړ ندي. په همدې ترتيب ښوونه روزنه او پلان شوې موخې هغه وخت په ډاډ سره د منلو وړ دي. چې د يو پلټونکي شخصيت د جوړښت په برخه کېنې موجودې وي، او همدا مالومات او خبرتياوې د ارواپوهنې په مرسته په لاس راځي د ښوونې روزنې او ارواپوهنې د مطالعې موضوع پداسې ډول سره ورته والی لري چې تر ډيره د دواړو عمومي اهداف او مسائل سره يو ډول دي لکه د زده کړې وده او پالنه، د فرد وده او پرمختګ اودغه راز د ټولنيزو اړيکو پلټنه د ښوونې روزنې د بنسټيزو موضوعات څخه ده.

د مسائلو او موضوعاتو د علمي او غوره څيړنې په موخه د فرد او ښوونې روزنې وده، انکشاف او ټولنيزې اړيکې د هغو علومو د پايلو څخه ترلاسه شوي چې د ودې انکشاف او ټولنيزو اړيکې تر څيړنې او پلټنې لاندې نيسي ګټه پورته کوي.

د وزن د زیاتوالي، قد او سر وده او پرمختګ دغوره والي او مهارت په کارونو کې ده

ارواپوهنه دهغو علومو له ډلې څخه ده چې د قوانینو اړوند لکه د پرمختګ پرنسپونه، ځانګړتیاوو، اروایي مشخصاتو د مختلفو کالنیو پړاوونو د مالوماتو د زده کړې اساسات، علمي خبرتیا د ښوونې روزنې په واک کې ورکوي.

لازمآ د ارواپوهنې د قوانینو او پرنسپونو د پیژندلو پرته طبعاً ښوونه روزنه په ستونزو کې ښکیل کېږي، د یو سالم شخص روغتیا او سلامتیا د دواړو علومو یوه ګډه موخه ده.

د فکر سلامتیا: له نورو سره د برابرۍ او همغږۍ قابلیت څخه عبارت ده. بدلون د ټولنیز او فردي چاپیریال سمون او د شخصي تضادونو او تمایلاتو حل په منطقي، عادلانه، او مناسبه توګه د دواړو علومو دپاملرنې وړ ده.

د انسان بنسټیزې اړتیاوې:

افراد د روغتیا د ترلاسه کولو په موخه کومو څیزونو ته اړتیا لري؟ دا پوښتنه مونږ ته د انسان د بنسټیزو اړتیاوو د پلټنې او موندنې لپاره لارښوونه کوي ترڅو پدې اړوند د اړتیاوو پنځه ګوونې سطحې او ددغو اړتیاوو ارزښت او ونډه د انسان په شخصیت، صحت او دروغتیا په بحث کې مطرح کوو.

د اړتیاوو کچه (اندازه)

د ابرهام مازلو په اند د بنسټيزو اړتياوو پينځه اصلي شميرې موجودې دي. چې کولای شو دهغو په لومړيتوبونو سره اړوندې اړتياوې وويشو. دهغه له نظر سره سم په پيل کې بايد د ټيټې کچې اړتياووې تر هغې کچې حل شي ترڅو فرد وکولای شي د لوړې کچې د اړتياوو پوره کولو په لور اقدام وکړي د مازلو په واسطه مشخصې اړتياوې د وړانديوالي په شمير عبارت دي له:

۱— فزيولوژيکي اړتياووې؛

۲— ساتندويه او روغتيايي اړتياووې

۳— عاطفي او احساساتي اړتياووې

۴— د نفس غوره اړتياووې؛

۵— ځان موندونکې اړتياووې؛

فزيولوژيکي اړتياووې

اکسيجن، خواړه، اوبه، له بدن څخه د خارجيدونکو موادو دفع، جنسي تمايلات او فزيکي فعاليتونه د فزيولوژيکي اړتياووې مهمه برخه گڼل کيږي.

ددې اړتياوو پوره کيدل اړين دي که چيرې ورته لاسرسې ونه شي نو ژر تر ژر بايد د اړتياوو د بشپړلو لپاره هڅې وشي ترڅو يې ژوند وژغورل شي.

بیلگه: که چیرې په تنفس کښې ستونزه رامنځته شوې وي، نو هرمر و باید مناسبه هوا د تنفس د ودې په موخه تنفسي دستگاه ته داخل کړای شي که نه په څو شیبو کښې به فرد خپل ژوند دلاسه ورکړي.

ساتندویه او روغتيايي اړتياووې

ددې اړتياوو اساس د زیان رسوونکو محیطي عواملو او عناصرو څخه ځان ساتنه او لريوالی دی. پدې سربیره شخص باید دا احساس کړي چې د موجوده ټولنیزو خطرونو څخه په امن کې دی او په وړاندې یې ساتنه کيږي او د ناروغانو د فزیکي اړتياوو د تامین او ترلاسه کولو لپاره د لاسونومینځل او د بوی د لېږدونې د مخنیوي په موخه د استریل د طریقو څخه ګټه واخیستل شي.

عاطفي او احساساتي اړتياووې

ټول انسانان مینې او محبت ته اړتیا لري هغه نوي زیږیدلي ماشومان، چې د مینې او محبت څخه بې برخه دي. که د هغوی فزیولوژیکي او ساتندویه اړتياووې پوره هم وي بیا به هم ژوند کول ورته خوند نه ورکوي.

لویان او ځوانان هم مینې محبت ته اړتیا لری او دا هیله لري ترڅو یو دبل په غم او خوښۍ کښې شریک شي چې ددې اړتياوو د نه بشپړېدو په صورت کې ورته ناروغی، جدایي پېښيږي.

د نفس غوره اړتياووې

هرڅوک غواړي چې په ټولنه کې د يو ارزښتمند انسان په توګه ژوند وکړي او ويژندل شي هغه بايد په نفس باور ولري او دا احساس کړي چې په ټولنه کې پيژندل شويدي د کورنۍ او خلکو په وړاندې محترم دی که چيرې دغه اړتياووې پوره نشي نو انسانان به يو د بل په وړاندې د درناوی په لور هومره تمايلات ونه ښيي. او همدا ډول د ناهيلۍ، بې کفائيتي او پريډوالی احساس به پکې پروت وي کورنۍ او پالونکي کولای شي په نفس پورې تړلې اړتياووې اومرسته غوښتونکي د اعتقاداتو او ارزښتنو د منلو په وسيله د ترلاسه کيدونکو اهدافو د ترلاسه کولولپاره هڅې کوي او د هغوی اسانتياوې او ملاتړ د ټولنې يا په ټولنه کې د مهمو اشخاصو له خوا پوره کېږي دغه عمل يو ارزښتمند حس ګڼل کېږي چې چې منل شويو کسان ته يې زياتوالی او غوروالی ښيي.

ځان موندونکې اړتياووې

د اړتياوو د غوره والي او لوړوالي له پلوه د نفس اړتياوې تر نورو مهمې او لوړ مقام لري. چې په ژوند کې لورې کچې ته د رسيدو لپاره امکانات پکې شته. مازلو هغه کيفيتونه چې بالقوی څخه په بالفعل واړدېږي په ترتيب سره په لاندې ډول ویشي.

۱- د ځان او نور منل

۲- په کورنيو او باندنيو ستونزو د تمرکز علاقه

۳- دنيوکې توان او ځواک

۴- د نورو لپاره د خوښۍ او غم احساس

۵ - ټولو خلکو ته درناوی کول

۶ - د ښیځنو او بد گڼو ترمنځ د توپیر توان

د تنوړی مازلو د پکار وړنې لار:

د مازلو د بنسټیزو اړتیاوو د مراتبو په لړۍ کې ساتندویه طرحې،
د اطلاعاتو په راتول، برنامه ریزی، طرحې او ارزښاتي کارول کیږي.

په انساني شخصیت کې د اړتیاوو ونډه او ارزښت :

داسې ښکاري چې د مازلو په هرم کې فرد تل د خپلو اساسي
اړتیاوو د بشپړتیا لپاره هڅه کوي همدا ډول که دانسان یو شمیر
اړتیاووې پوره کیږي نو په بشپړیدو سره یی نورې هغه رامنځته
کیږي او هغه فرد چې ټولې اړتیاووې یې له مینځه تللي تر اوسه د
نورو شیانو په لټه کې دی.

بیلگه: امکان لري، چې تاسو د ځان د ښکلا غوښتنې ځواک
زیات کړی او هنري توکو ته لاسرسی پیدا کړی او یایې زده کړې ته
ډیر وخت ورکړی. پدې سره نوي څیزونه تعقیب کړی او په
هوبښیارتیا سره یوې ځانگړې څانگې ته ورسیرئ د مازلو د نظریې د
منلو څخه دا نتیجه اخلو چې د بشر د پیدایښت گوهر ولاړندی او تل
هڅه کوي چې د نړۍ په بدلونونو کې ځان د برابرۍ په حالت
وگوري ننی انسان د پرمختگ په حالت کښې دی چې دغوره مواردو
د لاسته راوړلو لپاره هڅه کوي.

دا عقیده څرگندوي چې دانسان د بدن غړي له پیدایښت څخه تر مړینې پورې د ودې او انکشاف په حالت کې دي.

روغتیا اوسلامتیا څه ته وایي اوسالم څوک دی؟ :

کولای شو روغتیا د هغو مشخصو معیارونو په وسیله چې د عمر، جنس، ټولنې او سیمې اساسي عواملو پورې تړلي دي وپيژنو.

د اکولوجستانو له نظره سالم انسان هغه څوک دی، چې د جسمي، فکري، اروايي او اجتماعي پلوه سالم، بی عیب، خوښ، فعال، له سیاسي بڼو باخبر، له اقتصادي پلوه تولیدونکی او له فرهنګي پلوه مسئول وي. لنډه دا چې د اروايي روغتیا موخه له ټولنیز چاپیریال سره ځان جوړونه ده. یانې هغه چاته سالم ویلی شو چې هم خپل او هم د نورو له نظره ټولنیز چاپیریال سره برابر او وتوانېږي څو خپلو دوستانو او ګاونډیانو سره د له کوم فشار پرته په هوساینې سره ژوند وکړي همدا ډول د اروايي روغتیا یوه نښه دا ده چې په ډول یو، په هماغه ډول ځان وپيژنو. او هغه څوک چې اروايي روغتیا نلري تل په ستونزو او جنجالونو کې اخته وي ځان کله بیوزله او کله هم ځواکمن ګڼي د ځان د وروسته والی لپاره عذر وړاندې کوي او پرې یې د نورو په غاړه اچوي او برعکس څوک چې اروايي روغتیا لري نود ارام او هوسا ژوند څخه برخمن او له ځان ښوودنې، بد اخلاقي څخه لریوالی غوره کوي کوي او تل د پرمختګ په لارې پسې ګرځي.

په یوه ټولنه کېنې د انسانانو د روغتیا مهمه برخه په فردي روغتیا پورې تړلی ده او باید د افرادو د اړتیاوو سره متناسبه ټکنالوژۍ پکې وجود ولري اما د دریمې نړۍ هیوادونو په ټولنو کېنې داسې یوه سلسله مسائل دخیل کړي چې له اړتیاوو سره یی هېڅ تناسب او ورتوالی نلري.

دې هدف ته پام سره Public health او health science د سلامتیا ساتنه او پرمختګ ده.

مونږ یوازې (Promotion) نلرو، بلکې (protection) هم لرو.

ددې دواړو لپاره باید یوشمیر اقدامات وشي چې دا اقدامات به په حقیقت کې د صحت تعریف وي خو وړاندې تر دې باید سلامتیا هم تعریف کړو.

د سلامتیا ماناوې د مختلفو لیدلورو له نظره تر څپرې لاندې نیسو او وبه گورو چې د تامینولو لپاره یې په څه ډول ننۍ پوهې ته رسیدلي یو چې د ننني طب په نوم یادېږي.

ددې مفاهیمو له پوهیدو وروسته دا پوښتنې را ولاړېږي چې سلامتیا څه ډول اندازه کېږي او د ترلاسه کولو لپاره یې باید کوم اقدامات وشي؟ او د اندازه کولو لپاره یی له کومو لارو کار واخلو؟ هغه که د جسم او اروا سلامتیا وي.

په واقعیت کې سالم هغه څوک دی چې جسم او اروا یې سالمه او په سالمه ټولنه کې ژوند وکړي. سلامتیا نه یو لوری او نه یو کمیت دی، بلکې یو کیفیت دی او د کیفیت اندازه کول همیشه نسبي وي.

پدې سره يی مونږ څلور تعریفونه په لاندې ډول وړاندې کوو او په پای کې به دا څرگنده کړو چې کوم تعریف نن د منلو وړ ده.

لومړی تعریف: چې نړیوال روغتيايي سازمان WHO منلی په لاندې ډول دي: سلامتیا بشپړه جسمي، اروايي او اجتماعي هوساینه ده. په حقیقت کښې هغه وخت سالم کیدای شو چې دپورتنیو درې واړو طریقو ترمینځ برابروالی تامین. او لږ تر لږه باید اجتماعي، جسمي او اروايي هوساینه ولرو دا هغه تعریف ؤ چې نړیوال روغتيايي سازمان ته د منلو وړ ده او پام مو وي چې جسمي، اروايي او اجتماعي هوساینه په مختلفو ټولنو کې مختلف وي. پدې سره مونږ باید یوه طریقه وکاروو چې ترې په گټې اخیستنې سره روغتیا ترلاسه کړو کولای شو دا تعریف د ټولنې دسمولارو سره پرتله او په نظر کې ونیسو.

دویم تعریف: که د اناتومي او فزیولوژي ترمینځ نسبي تعادل او اغیز یې په سلوک باندې وي نو فرد سالم دی یانې له اناتوميک نظره نیمګړتیا نلري او که چیرې نیمګړتیا هم وي نو پدې توانیږو چې د نیمګړتیا، ټولنې او خپل سلوک ترمینځ برابروالی ټینګ کړو، لکه هغه معلولین چې له جګړې وروسته بیا د ځواک خاوندان شوي وي. نوې ځواکمني: نوې ځواکمني چې یو معلول نوی ځواک یا قدرت ترلاسه کوي. لکه د هغو وګړو په څیر چې سترګې یې دلایسه ورکړی وي. په هغو تمرینونو چې ګوري غوږونه یې ځواک مومي او وروسته داسې کارونه ورته وسپارل شي چې ترسره کولو توان یې لري او

دځان او ټولنې لپاره گټور وگرځي. پدې صورت کې ویلای شو چې هغوی نوي ځواکمن شوي.

بیا ځواکمني: د پخواني قدرت بیرته راگرځیدل د یو نوي قدرت په توګه. لکه د پروتز ایښودل د هغه معلول لپاره چې خپل لاسونه او پښې یې د لاسه ورکړي وي.

ددې تعریف پر بنسټ هر عامل چې د بدن اناتوميک او فزیولوژیک تعادل لمنځه وړي نو دناروغۍ لامل به وي او که چیرې مو د بدن د اناتوميک او فزیولوژیک صحت ترمنځ تعادل ټینګ وي نو مونږ سالم یو.

دریم تعریف: نړیوال روغتيايي سازمان کولای شي څو د لومړني تعریف په وړاندې دا تعریف ارائه کړي چې دلومړي تعریف د مفاهیمو سربیره څو نور مفاهیم هم ورسره موجود دي سلامتیا تل په منفي طریقو اندازه کیږي.

د بیلګې په ډول:

هیڅکله هم داسې نه وایو چې څو کسان واده لري، بلکې ویل کیږي څو کسانو په کال کې طلاق اخلي، یا څومره ماشومان په کال کې خپل ژوند د لاسه ورکوي، په همدې دلیل هغه طریقه چې د سلامتیا لپاره دي منفي دي. چې یوله دغو طریقو څخه IMR طریقه ده.

دیو کال څخه د کم عمره ماشومانو مړینه

X ۱۰۰۰ Infant Mortality Rate – I.M.R

د هماغه کال ټول زیریدلي (ژوندي)

د سلامتیا د اندازه کولو لپاره درې طریقې:

۱— Infant mortality rate IMR

۲— Maternal mortality rate M M R

۳— Life Expetectany

د ((MMR)) طریقه د حاملګي یا زیږون پرمهال د میندو د مړینې لامل ګرځي .

د زیږون او بارداري له امله په کال کې د میندو مړینه

X K - ۱۰۰۰۰۰ -

I . M . R -

په هماغه کال د ژوندیو زیږیدلو شمیره

او دا څرګندوي چې ۱۰۰۰۰۰ ماشومانوپه زیږولو سره څومره میندې خپل ژوند له لاسه ورکوي.

په ایران کې ۴۵ میندې په اروپایی هیوادنو کې ۱ مور او په ځینو افریقایي هیوادونو کې د نږدې ۱۲۰ میندې خپل ژوند د لاسه ورکوي.

د ژوند هیلې یا ((Life Expectancy)) طریقه چې د نړیوالو طریقو څخه ده دا ښيي کله چې یو ماشوم پیداکيږي د هرې ټولنې محیطي شرایطو ته په پام سره انتظار کوو چې څو کاله عمر لري. په ایران هیواد کې د ۶۲ څخه تر ۶۵ کالو پورې وي، او تل د ښځینو د عمر اوسط له ۲ څخه تر ۳ کالو پورې ډیر وي خو په ۴۵ او ۱۵

کلنې کښې د ښځینه و مړینه د نارینه و په پرتله دوه برابره ده. چې ددې مسائلو علت د زیږون او بارداری پورې تړلی دی او کولای شو چې دغه دوره د ((Fertility age)) یا بارداری په نوم یاد کړو. په جاپان کښې د ژوند هیلو طریقه پینځه او یا ۷۵ کاله وه چې اوس ۸۶ کالوته رسیږي.

تعریف: نړیوال روغتيايي سازمان وايي که چیرې د ناروغۍ هېڅ یوه نښه مو په ځان کې موجوده نه وي او پدې وتوانېږي هغه کارونه چې غواړئ په سمه توګه ترسره کړي نو که یې پخپل وخت ترسره کړل دا د سلامتیا یوه نښه ګڼل شو.

کیدای شي یو شخص د ډول ډول کارونو ترسره کولو لپاره کافي انرژي ولري، خو دلته اړینه داده چې هغه کارونه باید پخپل وخت ترسره کړي د تعریف په دوام کې د مهمو مسائلو ترشا روحیې درلودل ځکه مهم دي چې دانساني هورمون تغیرات سالم دي، ډیری وخت ځواکمنه روحیه ولري او د ناروغۍ سره هېڅ اړیکه او نښه ونلري په همدې ډول باید کاري پوتنشیل ولري او په مناسب وخت کې خپل کار ترسره کړي په لومړني تعریف کې چې د سلامتیا په هکله وړاندې شوه. د هر ډول ناروغۍ نشتون یې سلامتیا ګڼله او دا تعریف یې د طبایتي ژوند BIO MEDICAL تعریف په نوم ونوموو. یانې هر هغه څوک چې ناروغۍ (کلینکي نښې) نلري سالم ده نړیوال روغتيايي سازمان پدې موضوع نیوکه وکړه اوداسې یې وویل کله چې دا تعریف وړاندې کیږي د اجتماعي، اروایي او محیطي عواملو ونډه پکې له یاده ایستل کیږي. د اروایي ناروغۍ کلینکي

نښانې ډیرې وروسته څرگندیږي، چې په همدې سره د نورو عواملو ونډه له منځه تللې او دا تعریف په درملنه کې ډیر مخکې او په اوږدمهاله، اروایي او هغه ناروغۍ چې ټولنیز عوامل پرې تاثیر لري نه مخکې او نه هم بریالی و.

۱۹۹۲ کال کې دویس د سلامتیا په هکله داسې تعریف وړاندې کړ او دا د یو نوي تعریف تر عنوان لاندې د منلو وړ دی.

سالم کس هغه څوک دی چې د خپل چاپیریال سره ځان برابر او سنبال کړي، او دا برابرنیت باید ټاکلی وي البته تر دې وړاندې دویس په ۱۹۸۰ کال کې هم د روغتیا یو شمیر تعریفونه وړاندې کړي وو.

دبیلگې په ډول: که چیرې بل ځای ته لاړ شئ او د حرارت درجې او د ژوند له متفاوت ډول سره پخپله توافق او تطابق وکړئ، او ونه توانیږئ چې مثبت کار وکړئ نو بیا هم سلامت نه یو نو په کلي تعریف سره سلامت داسې دی. چاپیریال سره دومداره برابروالي او ورته والي ته وایي. په هغه صورت کې چې دا برابروالی او ورته والی د کار وړ او اکولوژیک او هم اروایي وي.

دویس ددې تعریف په وړاندې کولوسره وایي چې زموږ ورته والی باید ددې سبب شي چې په ژوند کې د لوړو هیلو لرونکي شو، د ژوند کیفیت مو ورسره غوره او که په پای کېنې عصري خدمات هم وجود ونلري باید پدې وتوانیږو چې په هوساینې سره ژوند وکړو دا وروستنی تعریف دی چې د سلامتیا په اړه وړاندې شوی دی. که د سلامتیا تعریف جسمي، اروایي او اجتماعي هوساینه وي نو کوم

کارونه او اقدامات باید وکړو څو سلامتیا ته ورسېږو؟ پدې اړه یو لړ اقدامات وشول چې ټولو ورسره موافقت نشو کولای او دا اصل د فرد سلامتیا ته د رسیدو لپاره د لومړني اصل په توګه ډیر د پاملرنې وړ ده او وروسته دې پایلې ته رسیږو چې د دویم دا تعریف ترنورو ډیر د منلو وړ ده.

۱— سالم هغه څوک دی چې فردي پاکوالی (personal hygiene) وساتي چې دا پاکوالی د بدن، جامو، وینستانو او پوستکي څخه عبارت دي. او ددې تعریف موخه داده چې د ځان شخصي ساتنه وکړو او پردې ټینګار وکړو چې څه ډول د ځان ساتنه وکړو.

۲— حفظ الصحة د ۷ څخه تر ۸ ساعتو پورې د آرام خوب لارښوونه کوي او کوم وخت چې د انگلستان او امریکا په هیوادونو کې د هوايي او ځمکنیو پیښو شمیره لوړه شوه او په عین حال کې دا حالت دې لامل ته پاملرنه وشوه چې د هر انسان په بدن کې د بايومتریک په نوم یو سیستم موجود دی چې د ژوند په متفاوتو وختونو کې ورسره مخامخ کېږي او په ځینو ورځو کې (Mental Stat and physiologic Stat) یوله بل سره پداسې عمل کې ورته والی پیداکوي چې انسان پکې د کار کولو لوړ توان لري. خو په ځینو کې یې دا طریقي پداسې ډول دي چې فرد پکې د لږ کار کولو توان لري. او دافرادو په وینا چې دوی ګواکې د هیڅ کار کولو توان نلري.

که چیرې څوک په یوه میاشت کې ۲۵ یا ۲۶ ورځې پدې حالت اخته شي نو هرو مرو یې په ستونزو کې د اخته کیدو امکانات شته دي.

نو په هماغه وخت کې يې کوچني کمپيوټرونه جوړ او دا يې وليدل چې ځينې انسانان که په شپه او ورځ کې ۶ ساعته خوب وکړي پدې شرط چې په پوره آرامۍ سره خوب وکړي، نو لوړ کاري توان پيدا کولای شي. او هغه څه چې پدې تعريف کې ويل شوي دا وه چې له ۷ څخه تر ۸ ساعتو پورې خوب د سلامتيا دليل نشي کيدای بلکه دهغه د خوب اندازې پيدا کولو لپاره چې مونږ پورتنی تطابق ته رسوي « Mental او Physiologic تطابق » د سلامتيا له نظره ارزښت لري.

۳ دسهار چای څښل (صبحانه): دا مسئله په ماشومانو کې ازمايل شوې وروسته يې دپته پام شو چې دسهار ډوډۍ په خوړلو سره په ښوونځي کې دوه عوامل د ماشومانو د رياضي زده کړې لپاره مهم دي چې د قند او ویتامن C څخه عبارت دي. او دا وايي چې هغه وخت چې انسان ستړی يا ويريډلی وي نو د ویتامن C کچه يې لوړه او ارزښت يې زياتيږي ځکه محلول په اوبو کې ده او په بدن کې نه ذخيره کيږي، خو يوه اندازه يې د لنډې مودې لپاره په فوق کليه غده کېښي ذخيره کيږي.

په پای کې دې نتيجه ته ورسيدل هغه ماشومان چې سهارنۍ (صبحانه) نه خوري يوه ساعت وروسته يې د بدن گليکوژن ختميږي او پدې سره بدن نشي کولای چې له وروستني غوړينو او ستوني موادو څخه گټه واخلي ځکه چې گلوکوز د غذايي موادو غوره سرچينه ده

ددغو ماشومانو ستړيا بيا د رياضيکي مسایلو د حلولو پر مهال څرگندېږي، نو بڼا د سهار خواړه بايد خامخا قنډي مواد، يا نشايسته د يو ډول ميوې سره وکارول شي خو چې د ماشومانو کارونه غير فعال نه شي.

۴ په خوراک کښې له هر ډول خواړو څخه گټه نه اخیستل

البته دغه خواړه بايد (junkfood) يا هغه خواړه چې اضافي مواد لري نه وي. ځکه دغه خواړه يوازې کالوري توليدوي او ډير اضافي مواد له ځان سره لري.

۵ د بدن د وزن له ۳ څخه تر څلور فيصـدو پورې د غوښتنوپه واسطه ساتل کيږي. که دانسانانو B.M.I (BODY MASS INDEX) چې شلو څخه تر پينځه وېشت شمېرو پورې وي نو انسان د طبيعي وزن لرونکی او که شمير يې له ۲۹ څخه ډير وي د زيات وزن لرونکی او که چيرې له ۱۸ څخه تر ۱۹ اويا هم ۱۷ وي نو دا فرد په خوار زواکي (سوء تغذيه) اخته ده اوس بايد وکتل شي چې له پورتنیو شمېرو څخه د B.M.I هدف کوم يو دی؟

د غوړوالي اندازه په بدني کتلې B.M.I کې ده.

په کيلو گرام سره وزن _____ B.M.A خارج قسمت

عبارت دی له وزن

۲) په متر سره قد ۲ (H) يا

(وزن) ده چې قد بايد هرومرو په متر سره اندازه شي.

۲ (قد)

دویم حالت: B.M.I وجود لري او Medically significant دي چې د طب له نظره د ټولو ناروغيو پیل ګڼل کیږي او هغه څوک چې په دریم حالت کېنې قرار لري، تر ډیره په تنفسي او میکروبي ناروغيو اخته کیږي. هغه افراد چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ او الی ۴۰ پورې B.M.I ولري نو د چاغوالي یا Gross obesity د ناروغۍ په نوم یادېږي، د سینې او د اندومتر سرطان، د هډوکو ناروغۍ، د وینې فشار او قلبي سکتو کې راځي.

له همدې کبله ډاکټر ویلي سپارښتنه کوي؛ چې سالم انسان هغه څوک دی چې خپل وزن له خپل طبیعي حالت څخه د ۳ څخه تر ۵ فیصـدو پورې کم وساتي. ۶ د بدني فعالیت درلودل چې د خپل بدن د جوړښت، عمر، او فزیولوژیکي شرایطو سره مناسب وي. مثلاً: مونږ باید پدې فکر ونه اوسو چې هر څوک کولای شي هرډول ورزش تر سره کړي.

۷ د الکولو استعمالول: هغه څوک چې الکول ډیر استعمالوي او غواړي د استعمال کچه یې ټیټه کړي دا څرګنده شوېده هغو میندو چې الکول یې هیڅ ندي استعمال کړي د بارداری پر مهال یې استعمال کړي نو په جنین یې تر ډیره اغیز کوي دهغو میندو په پرتله چې تر دې مخکې یې الکول استعمال کړي وي مګر د بارداری پر مهال یې کچه کموي چې دا د شرایطو سره د بدن مطابقت په ښه ډول څرګندوي.

۸ د سگرت خښل: هغه څوک سالم گڼل کيږي چې اجتماعي اړيکې ولري او وکولای شي (I P S) د (Inter personal communication) او خپلمنځي اړيکې په سالمه توګه ټينګې او پرمخ يوسي. که چيرې پدې وتوانېږي چې سالمې اجتماعي او تړلې اړيکې ولري نو دا فرد په سلامتيا کښې ده او سالم دی.

بيلګه: يو خوشحاله واده د اروا د سلامتيا يوه برخه ده، او واده د سالم ساتلو لپاره اصلاً مهمه نه دی چې دواړه د واده د ټينګښت لپاره په يو فکر کې واوسي بلکه په احترام او درناوي سره خپل واده ورسره ژوند وکړي.

په واقعيت کښې يوځای او يو ډول فکر کول د ستونزو او مسائلو د رامنځته کيدو لامل ګرځي په ټولنيز ژوند کښې سالم فرد هغه څوک دی چې لږ ځان او خپل مقابل شخص وپيژني درناوی ورته وکړي او خپلمنځي منطقي اړيکه سمې وساتي (ممکن پخوا نه وې) چې دېته يوه ټينګه اړيکه وايي.

د روغتيا زده کړه Health Education:

د طبي او حفظ الصحې (روغتيا ساتنه) د علومو سمه زده کړه د ژوند او اړيکو هنر سره يوځای کوي او تر او ورکوونکي عمل د سلامتيا، يووالي، همغږۍ او ددې سيستم کړنې زياتوي.

د دروغتيا ساتنې (حفظ الصحې) د زده کړې تعريفونه

خلکو ته د سمو خبرتياوو او اطلاعاتو ورکول او په هغوی کې د مثبت فکر او روحي رامنځته کول د عمومي سلامتيا او روغتيا يوه برخه ده.

په همدې ډول عمل او چلند سره د ټولنې اوانسان د سلامتيا کچه لوړېږي او د په روغتيا ساتنې په چارو کې انسان ته پوره پاملرنه کوي.

۲- له روغتيا ساتنې څخه د ژوند د اجتماعي، روزنيزو پوهو، د خلکو د سلوک بدلون او د اروايي او جسماني سلامتيا د ښه والي او غوره والي په موخه ترې گټه اخيستل.

۳- د خلکو د ليدلورو او پوهو تحليل او ویشل او د علمي کشفیاتو پر بنسټ د انسان

او ټولنې د سلامتيا د پرمختگ د کچې د لوړوالي.

۴- د علومو اوسلامتيا د خدماتو هغه برخه چې يوازینی هدف يې دچلند لوړوالی او د هغه څخه ملاتړ دی د ناروغۍ درامينخته کيدو مخنيوی کوي او يا د ناروغۍ په درملنه کېنې گټور وي او د ناروغۍ په يوه برخه کېنې مرستندويه وي.

۵- د هغو تجربو ټولگه چې د ټولنې د افرادو په ليد لورو، پوهو او کړو وړو مثبتې اغيز لري د کلتور بيوزلي، د سمې زده کړې نشتون، مادي بيوزلي او داسې نورې اړتياووې دي چې ديوې ټولنې د افرادو لپاره زيانمن تماميدای شي. نو د سلوک د سمې زده کړې لپاره له هر ډول موضوعاتو څخه خبرتيا مهمه ده. د روغتيا ساتنې (حفظ الصحة) په سلوک ټينگار او موضوع يې د سلوک سمه زده کړه ده، د دې مورد په تحليل کېنې بايد د ناروغۍ پر عواملو کتنه ولرو چې

سلامتیا تهديدوي لکه، میکروارگانیزم و ویروسونه، باکتریاووې، د نږدېوالي عوامل شیمایی، محیطي (فرهنگي، اجتماعي یا اکولوژیک) د جنگ او چاپیریال ککړتیا پورې اړوند عوامل او بالاخره د سلوک عواملو او د ژوند طریقه (life style) ډیر د پام وړ ګرځیدلې پرمختللو هیوادونو لکه د امریکا متحده ایالات چې د میکروارګانیزم پورې تړلي مسائل یې حل کړي اودې پایلې ته رسیدلي چې ډیری ناروغۍ بیولوژیکي عوامل نلري او سرچینه یې فرهنگي، اجتماعي او سلوکي عوامل دي.

دی بیلګې ته پام وکړئ:

د ایدز ناروغۍ په پام کېنې ونیسئ او ددې ناروغۍ اړوند خطرناکو لاملونو په مینځ کې سلوک تر ټولو مهم شمیرل کېږي. او د مخنیوي یوازینی لار یې د ژوند د سلوک د طریقې بدلون دی.

د زړه د ناروغۍ د خطراتو له ډلې څخه د stress (ویره) په څیر عوامل، ارثي کورنۍ ناروغۍ، دوینې د شکر ناروغۍ، د وینې لوړ فشار، کم تحرک، ډیر خوراک، له غوړینو خواړو څخه ګټه اخیستل، سګرټ او الکولي مشروباتو څخه کولای شو یادونه وکړو.

اوس باید وګورو چې څومره یې ذهني ستړیا روښانه او څومره نه ده چې ډیری یې د ناسمو عادتونو له ډلې څخه شمیرل کېږي.

مثلاً: په سګرتو او الکولي مشروباتو د یو شمیر خلکو روږدې کیدل یوناسم عادت دی. او لږ خوځیدنې (کم تحرکي) چې د زړه د خطراتو د لاملونو له ډلې څخه ده یو ناسم روغتیايي چلند دی. ډیر

خوراک او ورپسې چاغوالی هم یو ناسم چلند او حالت ګڼل کیږي او ډیر لږ داسې پېښیږي چې یو څوک پرته د ډیر خوراک چاغ شي.

که چیرې شخصي خوراک زیات شي نو د چاغوالي سبب ګرځي. پدې اړوند نور لاملونه ډیره کمه اغیزه لري. او یا هم د ارواپوهنې له اړخه د دلیل تراشي په ډول شمیرل کیږي د چاغوالي نور لاملونه کولای شو د ارثي، جنتیکي لاملونو او stress ته اشاره وکړو.

د استرس (ویره) په وړاندې مبارزه د سمو عملونو په ترسره کولو امکان لري او پدې برخه کې کولای شو په مسقیم ډول د فرد سره مرسته وکړو.

پدې سره ناسم چلندونه کولای شي د انسان روغتیا په خطر کې واچوي. او برعکس کیدای شي چې مثبت چلند د فرد او ټولنې د سلامتیا په ساتنه کې مرسته وکړي ځینې چلندونه ډیر اسان او ساده دي، چې انسان ورته تر ډیره پاملرنه نکوي اما کله یې چې پایلې وویښي بیا یې په ارزښت پوهیږي د بیلګې په ډول:

د تنګو بوتونو پښو کول (اغوستل) چې له ۳۰ څخه تر ۳۵ سلنه د دیابت په ناروغانو کې د بدن د غړي د پرې کیدو لامل ګرځي. ځکه د پښې ټپي کیدل او د ټپ پرمختګ ددې لامل ګرځي څو غړی د بدن څخه غوڅ شي، او یا هم په زړه، اسکلیټ، د لاسونو او اوږو په مفاصلو فشار واچوي.

پدې برخه کې ماشومان د ځوانانو په پرتله ډیر زیانمنونکي دي. او یا د یو ماشوم Big په ښه وده کېنې ده او یو پر دوولس په شاوخوا کېنې یې وزن وي.

WHO (د روغتيايي نړيوال سازمان) پخپله اساسنامه کېنې د فرد روغتيا ته د رسيدو لپاره يو رکن د روغتيايي مالوماتو خبرول او رسول دي معرفي کړي دي او نړيوالې روغتيا ساتنې (حفظ الصحة) په وروستۍ ستراتيژۍ کې دې برخې ته ډيره پاملرنه کړېده، له همدې امله د روغتيا زده کړه د نړيوال روغتيايي سازمان لومړنۍ او اساسي ستراتيژي ده چې خلکو ته روغتيايي خدمات وړاندې کوي. چې د خلکو او ټولنې د روغتيا لپاره د اړين گڼل کېږي. پدې ستراتيژي سره کولای شو خپل خدمات د نړۍ په ډيرو برخو کېنې خلکو ته ورسوو.

طبي او روغتيايي خپرونې هغه وخت په بريالۍ توگه اړانه کېږي چې خلک يې وپيژني او په اهدافو او گټو يې پوه او قبول يې کړي که خلک دا پروگرام ونه مني نو روغتيايي گټور پروگرام به هم بې گټې وي.

ډيرې عقيدې او فکرونه د خلکو لپاره زیانمن دي او په همدې سره روغتيا ته زیان رسونکې هم دي.

مثلاً: په ځينو سيمو کې خلک واکسين کول د خداي په کارونو کېنې گوتې وهل گڼي. او ځينې فرقې او مذهبي رهبران حتا د هالند په خير هيواد کېنې د واکسين کولو مخالفت کوي، په ټوله ايز ډول ښوونه او روزنه دانسان چلند، کړنې او متقابل غبرگون د افرادو او ډلو

ترمينځ تمايلات او غوښتنې هغه موضوعات دي چې د ښوونې روزنې د مطالعې او علاقې وړ گرځي.

تر اوسه هېڅ څېړنه ده توانيدلې چې پرته د خپلو ځانگړو غوښتنو، تمايلاتو او ليد لورو چې د اروايي تاثير لاندې وي د پېښې د پېښيدو او له تجربې پرته يې په سم ډول ترتيب کړي. همدا اصل د ښوونې روزنې په تحقيق کې هم صدق کوي. ځکه ښوونيز او روڼيز اعمال هم په کسبي اوهم په فطري ډول د بشر د فکر او ارادې زېږنده ده، دهغوی تشخيص په ځانگړو پېښو کېږي هغه څه دي چې د خبرتيا لپاره لازم او گټور اروايي مالومات پکې وي.

د ښوونې روزنې او ټولنپوهنې ترمنځ اړيکه:

ټولنپوهنه نوې پوهه ده، خو د ټولواجماعي علومو پلار گڼل کېږي ټولنپوهنه د يو ټولنيز علم په توگه اجتماعي متقابلې اړيکې او مناسبات تر مطالعې لاندې نيسي او ددې علم بنسټ فرانسوي عالم اگوست کنت په کال ۱۹۳۹ کې کيښود، نوموړي هڅه او پلټنه کوله څو په ټولنه کې د انسان موقف وپيژني او له دې لارې يې غوښتل چې د ټولنې د پرمختگ لار پيدا کړي. ددې هڅو افکرونو په پايله کېږي کنت پدې عقیده شو چې د اجتماعي علومو د تحقيق په پايله کېږي بايد نوې پوهه رامنځته شي.

ددې واقعيت پر اساس اگست کوميت لومړنی علمي شخصيت دی چې د سوسيالوژي (ټولنپوهنه) په نوم يې کتاب وليکه، چې د ټولنپوهنې د علم رامنځته کوونکی دی. ټولنپوهنه يې د يو داسې علم

په توگه وگڼله چې ټول اجتماعي علوم پکښې شامل وو. ټولنپوهنه د اجتماعي سازمان د اصلي پرمختګ علم دی، چې د سرچینو، پرمختګ او ټولنې فعالیتونوسره سرو کار لري. په بل عبارت ټولنپوهنه، پیژندنه، د سرچینه جوړوونکو او اجتماعي ډلو ځانګړی کار، د هغوی شکلونه، قوانین، اداب، بنسټونه، د ژوند طریقي، فکر، عمل او د بشر په فرهنگ او پرمختګ کېنې ګډون ده. اوهڅه کوي څو د پدیدو عامه اصول او اجتماعي اړیکې کشف کړي د بدلون قوانین د ټولنې په پدیدو ولاړ دي. ټولنپوهنه پر نظام د حاکمو قوانینو د ټولنې او ډلو د تحولاتو په کشف او څیړنه کېنې ده. ده. بنسټونه روزنه د بلې هرې اجتماعي پدیدې په څیر د ټولنپوهنې د علاقې او خوښې وړ په ټولنپوهنې سربیره د اجتماعي او سلوکي علومو نورې برخې هم له بنسټونې روزنې سره سرو کار لري. د اجتماعي پدیدو په پېښیدو کېنې غوره او سمه پوهه او د څو څانګو ترمینځ د نږدېوالي څخه ګټه اخیستل دي ټولنپوهنه د هغو څانګو له ډلې څخه ده چې د طبیعت د څرنګوالي پوهیدو، زده کړې او پالنې سره مرسته کوي. له نورو څانګو سره یې د توپیر لامل د پوښتنو او طریقو په ډولونو او د هغوی په تحلیلونو کېنې ده، تقریباً ټولو اجتماعي مفکرینو لکه افلاطون، ارسطو او سقراط له پخوا د خپلو نظریو په بطن کېنې زده کړې او پالنې ته پاملرنه کړې چې همدې سره پخپلو اثارو کېنې یې پدې اړه خواږه او نرم ټکي لیدل کیږي. دا چې بنسټونه روزنه یوه اجتماعي پدیده نو ټول پروګرامونه یې په عین حال کېنې اجتماعي برنامې هم دي. پدې ترتیب سره دې پروګرامونو له بنسټونې روزنې

سره اړیکه پیدا کوي. او د دواړو علومو ترمینځ نږدې اړیکه موجوده ده. ډیری ټولنپوهانو د اجتماعي مناسباتو په هکله د ښوونې روزنې په برخه کې ډول ډول نظریې وړاندې کړي. چې د ښوونې روزنې او ښوونکو لپاره ستر ارزښت لري.

ټولنپوهان د ښوونې روزنې لپاره د سوسيالیزیشن یا ټولنیز کیدل کلمه استعمالوي او پدې عقیده دي چې زده کړه او پالنه یوه ټولنیزه اړتیا ده چې هر ډول ټولنیزو مناسباتو ته رښتینولي پیدا کوي.

د دوی په اند د ښوونې روزنې هدف د انسان اجتماعي کول او په هغوی کې د اجتماعي شخصیت رامینځته کول دي او ټولنیز (socialization) کیدل پوهان پدې ډول تعریفوي:

د ټولنیز کیدو څخه موخه د انسان یو شمیر ځانگړي او کيفي بدلونونه دي چې دهغوی په پایله کې د خپلې ټولنې سالم او ګټور غړي شي. د ټولنپوهنې یو شمیر پوهان د اجتماعي کیدو موضوع د رول د زده کړې په توګه تعریف کړې او پدې عقیده دي چې د اجتماعي کیدو د عملیې په بهیر کې انسان د اجتماعي رول لپاره چمتو کېږي څو خپل رول په هغه ټولنه کې چې ژوند کوي په سمه توګه او د ټولنې د معیارونو په نظر کېښی نیولو سره ولوبوي. او د وخت فرهنگي پایښت هغه وخت دوام منونکی یې چې یو نسل د بل نسل لپاره په فرهنگي او اجتماعي ژوند کې د پراخ او فعال ګډون لپاره بشپړ چمتوالی ونیسي. د فرهنگ دا کسب د یو سلسله متقابلو اجتماعي کړنو چې اصطلاحاً زده کړه او پالنه نومېږي ترسره کېږي، پدې مانا سره ښوونه روزنه مشخصاً یوه اروايي او ټولنیزه پدیده ده

ځکه يې لوستنه د ټولنپوهانو د لپاره پام وړ ده او له ټولنپوهنې سره اړيکه لري.

ددې علم نوې څانگې چې د زده کړې او پالنې ټولنپوهنې په نوم ياديږي په نوولسمه پيړۍ کېنې رامینځته شوې د لومړي ځل لپاره فرانسوي ټولنپوه اميل دورکيم د ښوونې روزنې او اړوند مسائل ددې علم د مطالعې موضوع اود ټولنپوهنې دعلم له له نظره مطرحه او تر بحث لاندې ونيول.

نوموړی پدې باور وو، چې ښوونه روزنه د ماهيت، سرچينو او کړنو له پلوه يو بشپړ ټولنيز امر دی. نو په پايله کېنې د زده کړې او پالنې نظريه د هر علم څخه وړاندې په ټولنپوهنې پورې اړه لري. بايد يادونه يې وشي چې دټولنپوهنې ټوله موخه په ټولنيز ژوند کېنې زده کړه ، پالنه، د پالنې او زده کړې د پديدو مطالعه، او عمومي کړنې دي.

په همې ډول د زده کړې او پالنې ټولنپوهنه دانسان فکر د ښوونځيو، ټولنو او زده کوونکو په پرتله په بشپړ ډول چمتو کوی. نور علوم لکه روزنيزه ارواپوهنه، فلسفه، ښوونه روزنه او د ښوونې روزنې تاريخ په يواځيتوب سره ددې کار د ترسره کولو توان نلري کيدای شي روزنه په يوه فرد کې ترسره شي خو د ټولنيز بنسټ او ريښې لرونکې ده. د ښوونې روزنې عالمان د عقلائي، جسماني او ذهني ځواکونو د پرمختگ او پراختيا غوښتونکي دي خو دا پروسه په يواځيتوب کې تحقيق نه مني. ددې ډلې په داخل کېنې د فرد فعاليت او ورسره د ډلې غبرگون دپورتنیو ځواکو په انکشاف او ترقي کې د ارزښت وړ

ده. اصولاً په مختلفو ټولنو کې د زده کړې او پالنې ډول له ارزښتونو، عقایدو، اجتماعي او فرهنگي اهدافو، په ټولنه کې او د حاکمو ملي ځانګړتیاوو سره نږدې اړیکه لري. زده کړه او پالنه په یو ټولنه کېنې هرومرو شونې ده، د موجوده شرایطو د ساتنې او د برخلیک د تسلیمیدو لپاره ممکنه ده چې په انساني روزنه کېنې پخپل برخلیک برلاسی او د هوسا ژوند په لټه کې وي، چې د مطلوبه شرایطو په رامینځته کولو کېنې هم ګټور تمامېږي.

البته د زده کړې، پالنې، ټولنپوهنې او د اړوندو بنسټونو ترمینځ اړیکه یوه منطقي یا ډیالکټیکي اړیکه ده. یانې په هماغه اندازه چې د خلکو زده کړه او پالنه د ټولنې بنسټونه او نظامونه دي پخپله هم د ټولنیزو، سیاسي او نوي اقتصادي شرایطو په رامینځته کولو او د ټولنې د پخوانیو بنسټونو په بدلون کېنې ګټور رول لوبوي. دغه نوي نظرونو په ۱۹۵۰ لسیزې کې پرمختګ وکړ، او د بنسټونې روزنې د متخصصانو لپاره یې دا امکانات پیدا کړه چې د یو لړ پلټنو لپاره ګامونه پورته شي چې ددې ګامونو په رڼا کېنې وکولای شي ددې اړیکې په څرنگوالي پوه او د ټولنې او بنسټونې روزنې ترمینځ د اړیکه په په ځیرتیا سره وپلټو، اړین موضوعات او مسائل چې پدې برخه کې د څیړونکو د تصدیق وړ او د اجتماعي علومو پوهانو د پاملرنې وړ دي په لاندې ډول دي.

۱ بنسټونه روزنه او قومي، فرهنگي، ژبني، او نژادي اقلیتونه.

۲ بنسټونه روزنه او د علومو او فنونو پرمختګ.

۳ بنسټونه روزنه د اجتماعي بدلون د عنوان په توګه.

- ۴ ښوونه روزنه، ښځينه او د هغوی اجتماعي اغيز.
- ۵ په ښوونځيو کې اجتماعي زده کړې.
- ۶ په ښوونه روزنه کې راتلونکې کتنه.
- ۷ ښوونځی د اجتماعي واحد د عنوان په توگه.
- ۸ په ښارونو او کليو کې زده کړه او پالنه.
- ۹ زده کړه او پالنه او د فرهنگي ميراث په ليردونې او ساتنه کې يې رول.
- ۱۰ ښوونکي او د هغوی ټولنيز ځايونه.
- ۱۱ دولتي ، خصوصي زده کړه او پالنه او د هغوی پيروي.
- ۱۲ ونډاليسم او زده کړه او پالنه.
- ۱۳ د فراغت مهال او زده کړه او پالنه.
- ۱۴ د ساکن او پلټونکي زده کړه او پالنه.
- ۱۵ ډله ايزې رسنۍ او زده کړه او پالنه.
- ۱۶ تحصيلي بريا او ټولنيز هلاکت.
- ۱۷ ښوونه روزنه او يوځايوالی.
- ۱۸ زده کړه، پالنه او د ژوند چاپيريال.
- ۱۹ عصري کيدنه او زده کړه او پالنه.
- ۲۰ د ځوانانو او نوي ځوانانو زده کړه و پالنه او مسائل.

۲۱ د خلکو زده کړه او پالنه د ډیموکراسۍ په اصولو ولاړ دي.

۲۲ زده کړه، پالنه او اجتماعي طبقې.

۲۳ جنگ، زده کړه او پالنه.

۲۴ د زده کړې او پالنې د لگښتونو د چارو او تامین په اداره کښې د خلکو رول.

۲۵ په ټولنیزه نابرابرۍ کښې ګټور عوامل لکه ښوونه روزنه ټول هغه څه دي چې په ټولنه کښې د انسان په عصري کولو او پرمختګ کښې ستر رول لري.

څرنگه چې الکس انګلیس دې موضوع ته اشاره کړې نوموړی وایي: زده کړه د عصري ارزښتونو مهمه برخه شمیرل کیږي.

نوموړي د عصري انسان لپاره لاندې مشخصات ټاکلي دي -

۱ د نویو تجربو د ترلاسه کولو لپاره چمتووالی: عصري انسانان د نویو فعالیتونو د ترسره کولو او د نوو لارو د پرمختګ غوښتونکي دي.

۲ د ځواکمنو څیرو پرمخ زیاتیدونکې خپلواکۍ: عصري انسانان هغه څوک دي چې د کورنۍ، حکومت، د قومونو د مشرانو او امپراطوري تر تسلط لاندې نه وي.

۳ په علم عقیده: عصري انسان پدې عقیده لري چې په طبیعت باندې د تسلط توان لري.

۴ تحرک پذیری: په عصري انسانانو کې د لوړوالي مقام ته د رسیدو لپاره غوښتنې موجودې دي.

۵ اوږدمهاله پلان: عصري انسانان د ځینو کارونو د ترسره کولو لپاره لومړی پلان نيسي چې په راتلونکو پینځو کلونو کې څه وکړي.

۶ په مدني سیاستونو کې فعالیت: عصري انسانان د ټیټه تمایل لري خو په سیمه ایزو چارو کې ګډون وکړي.

د ښوونې روزنې او اقتصاد ترمینځ اړیکه

اقتصاد پوهانو له ډیر پخوا څخه د ښوونې روزنې د ارزښت په هکله د انساني ځواک په روزنه کې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ په اړه نظریات وړاندې کړي. او د ملت د سرمایې د زیاتوالي په موخه ښوونه روزنه د یوې ګټورې پانګې په توګه ګڼي. یو له هغو پوښتنو څخه چې حقیقت پوهان د ځواب موندلو لپاره له دویمې نړیوالې جګړې وروسته پرې ځانونه بوخت کړل دا وه چې ښوونه روزنه د اقتصادي ودې (د ټولنې او په ټولنه کې د تولید اندازه) سره څه اړیکه لري؟

یوه شمیر اقتصاد پوهانو او د ښوونې روزنې متخصصانو په یو لړ تحقیقاتو لاس پورې کړ. پدې سره یی هغه پیچلې اړیکه چې د ښوونې روزنې او ټولنې اقتصادي نظام ترمینځ وجود لري روښانه کړي.

دیادونې وړ ده چې یادې ډلې د ښوونیزو نظامونو د لوستلو په اثر د زده کړې او پالنې تر اقتصاد لاندې یوه درېځه پرانستله.

او له دې وروسته ښوونې روزنې د خپل مقام او ځای له پلوه چې په اقتصادي وده کې یې لرله په همدې موخه ورته ځانگړې پاملرنه وشوه او له هغه څخه یې د اقتصادي ودې د کسبي او حرفوي استعداد پراختیا، او پرمختللي کارځواک تامینونکي او بالاخره د هغې وسیلې په توګه چې د ټولنې د ژوند د کیفیت په پرمختیا کېنې ګټوره وه ددې وسیلې د عنوان په توګه ونوموله.

د بحث په دوام سره د دوو علمونو د اړیکو اړوند مناسبه ده چې د مفاهیمو ځینې برخې تعریف کړو.

اقتصاد په واقعیت کېنې د یوې مسئلې د مطالعې، پلټنې او د هود اخذ او ټاکنه ده.

زده کړه د مهارت د ذخیره کولو، زیاتوالي، پوهه او پیژندنه ده، چې افراد او ټولنه کولای شي ورڅخه برخمن شي.

پدې سره اقتصاد د افرادو د غوښتنې د اندازې د ټاکلو په طریقه چې د هغوی د زده کړې لپاره ښوونکي او موسسات یوه وسیله ده سروکار لري.

ادم سمیت په کال ۱۷۷۶ کال کېنې د ملل د پانګې په نوم کتاب خپور کړ چې په خپرولو سره یی د کلاسیک ښوونځي یا د اقتصاد علم بنسټ کېښود.

د اقتصاد علم هم د ښوونې روزنې په څیر بې شمیره تعریفونه لري . ددې علم سره د بلدتیا په موخه د لوستونکو لپاره څو تعریفونه وړاندې کوو .

ادم سمیت د اقتصاد د مال او دولت گټلو علم گڼي او پدې عقیده ده چې، اقتصاد هغه علم دی چې د پانگې د تولید او مصرف د څرنګوالي په هکله پلټنه کيږي.

ادم سمیت کلاسیک اقتصاد پوه لومړنی عالم دی چې د زده کړې او پالنې اقتصاد ته یې ځانګړې پاملرنه کړې ده، نوموړی پدې عقیده دی چې د افرادو روزنه سربیره پردې چې د پانګونې یو ډول ده نو ترڅنګ یې د افرادو ځواکمن کیدل او دهغوی د استعداد د پرمختګ سبب هم ګرځي. چې نه یوازې ځان ته ګټه رسوي بلکه ټولنه هم د هغوی له پانګونې څخه ګټه پورته کوي.

الفرد مارشال وایی: تر ټولو ارزښتمنه پانګه هغه ده چې په زده کړه ولګول شي.

جان هیکس / Johan Hicks: د اقتصاد د منطق علم په نوم یادوي، د هغه په اند اقتصاد د انسان په ژوند کېنې د اقتصادي انتخاب، څرنګوالي، پلټنې او مطالعې علم دی.

لیونل رابینز / Lionel Robbins: اقتصادي تولیدي منابع د اقتصادي تخصیص په نوم پیژني نوموړی عقیده لري د اقتصاد علم د تولیدي سرچینو اود کمیابو توکو د تولید عواملو ترمینځ د رابطې په مطالعه د استعمال مختلف ځایونه لري. او هغه مادي اهداف چې نامحدوده دي پاملرنه کوي. د پورتنی تعریف په اساس نن د اقتصاد علم د انتخاب شوي او غوره علم په نوم هم یاديږي.

پل ساموئلسن د اقتصاد علم دا ډول تعريفوي. د اقتصاد علم د هغولارو څيړنه ده چې د کاليو او خدماتو د توليد په موخه بشر د توليد کيمياو سرچينو لپاره د پيسو د نه کارولو لپاره د وخت په تيريدو سره ټاکل کيږي. دغه راز د هغولارو پلټل دي چې اوس او په راتلونکي کې په ټولنه کې د لگښت په موخه د افرادو د ډلو ترمينځ د کاليو او خدماتو ويشنه ټاکي. اقتصاد هغه علم دی چې د کيمياو توليدي سرچينود تخصيص په هکله په اوس او راتلونکي کښې د ډول ډول کاليو د توليد، توضيح او مصرف په اړه خبرې اترې کوي. (مادلانوميلر). اقتصاد په ساده ژبه هغو خدماتو، توليد او توضيح په پام کې نيسي چې ټولنه ورته اړتيا لري.

اقتصاد يو اجتماعي علم دی، چې دانسان فعاليتونه د شتمنۍ يا مادي هوساينې له پلوه تر مطالعې لاندې نيسي، اقتصاد د پراخې کلمې په مانا سره د تاريخي مشخصو، اجتماعي مناسباتو توليد دی. چې د ټولنې اقتصاد جوړونه او د هغو بيخبنا څرگندوي.

ښوونه روزنه هغه پروسه ده چې د افرادو د زده کړې، پالنې، وړتيا، فکر او شخصيت په وسيله ترسره کيږي.

په همدې توگه د زده کړې خدمات هم د زده کړې په توليد او توزيع باندې دلالت کوي.

په ډيرو مواردو کې دغه خدمات په مختلفو پړاونو کې په ښوونيزو موسساتو کې تدريسېږي. د پوهانو په عقیده د ټولنې معنوي نظام يانې ښوونه روزنه، ايډيالوژۍ، سياست او نور د ټولنې مادي او تخنيکي نظام په وړاندې نسبي خپلواکي لري.

که څه هم د ټولنې مادي او تخنیکي نظام د بشري نظام په تاریخ کېنې ټاکوونکې رول لوبوي خو په معنوي نظام کې ټولنه له خپل پلوه د افرادو په تاریخي وده ه ژوره اغیز اچوي.

پورتنی مطلب دا څرگندوي، چې اقتصاد د ټولنې د اساس په توګه په ښوونه روزنه اغیزناک او د ښوونې روزنې بیخینا اقتصاد ګڼل شوی. نو ښوونه روزنه د هیواد په اقتصادي چارو کېنې هم ګټوره ده. په ښوونه روزنه باندې د اقتصاد اغیز له دوه پلوه د پوهیدو وړ ده.

لومړۍ: د هر هیواد تعلیمي سیستم د تولیدي ځواکونو د انکشاف د سطحې او دهغوی د تولیدي مناسباتو او ملي تولید په ملي سطحه د تولیدي عواملو تابع ده.

په ملي سطحه تولیدي عوامل R طبیعی سرچینې، (H) انساني سرچینې، (K) پانګه او د (T) فن راوړونکې سطحې څخه عبارت دي.

کولای شو چې د ملي تولید تابع پدې ډول، $Y = F((T, K, H, R))$ وښایو.

د تولید لګښت (ملي عاید) او F تابع ده.

دویم: دهر هیواد تعلیمي سیستم او ښوونه روزنه د پرمختګ په موخه پانګې ته اړتیا لري او په همدې ډول د زده کوونکو او ښوونکو روزنه، د ښوونځیو او لوړو زده کړو موسسې او د درسي موادو او وسایلو جوړول د پانګې پرته امکان نلري. له بل پلوه ښوونه روزنه د هیواد ملي اقتصاد په پرمختګ کېنې ستر رول لوبوي.

د زده کړې په غوښتنه کې انساني سرمايه د يوې عمده او ټاکوونکي عامل په توګه ګڼل کېږي. يانې د زده کړې وړاندیوالی بايد پداسې ډول وي چې د غوښتنې بدلون ته ځواب وويلاى شي او د زده کړې په خدماتو کېنې برابروالی (اعتدال) ټينګ شي. ترکومه ځايه چې زده کړه په دولت پورې اړه لري نو همدا د دولتي ادارو کارکوونکي مسئول دي چې د زده کړې کچه وټاکي. ښوونه روزنه د عنوان په توګه له دوه پلوه د هيواد ملي اقتصاد په پرمختګ کېنې ستر رول لري.

الف: ښوونه روزنه بشري ځواکونه په مختلفو سويو سره د ټولنې د اړتياوو سره سم روزي ځکه د فني او مسلکي کادرونو پرته پانګونه او د هيواد ملي اقتصاد پرمختګ ناشونی ده.

ب: ښوونه رزونه ناپوهي له منځه وړي او د ښوونيزو عمومي سويو له لارې ټولنې ته پرمختګ ورکوي په همدې ډول ښوونه روزنه د ټولنې افرادو ته ذهنيت ورکوي، او وګړي د هيواد ملي اقتصاد د پرمختګ لپاره عياروي. يوخوا د زده کړې لګښتونه او له بلې خوا پانګونه شميرل کېږي.

په واقعيت کېنې د زده کړې په پروسه يا د مهارتونو ليرډول او تخصصات په انسانانو کېنې تغيرات او بدلونونه رامنځته کوي.

هغه وړتياوې او ځواک چې فرد يې د زده کړې په نظام کې ترلاسه کوي او په عمل کېنې د فرد او د ټولنې د ځواکمنتيا د ښه والي او د استعداد د پراختيا لامل ګرځي او له هغې پلوه د زده کړې شتمني يې د يو ډول پانګونې په توګه شميرل کېږي چې د فرد او ټولنې د توليد

قدرت ته زیاتوالی ورېښي او د فردي او ملي عایداتو د سطحې د پیاوړتیا لامل ګرځي.

که څه هم د زده کړې او پالنې اقتصاد په ۱۹۶۵ لسیزه کې د اقتصاد علم د اساسي برخې په توګه رامنځته شوی دی.

د زده کړې په اقتصاد کې لومړنۍ نظریه په اتلسمې او نوولسمې پیړیو کې ورکړل شوېده او څرګنده ده چې متخصص او ماهر افراد د زیاتو تولیدي قدرتونو څخه برخمن دي او د تولید په پروسه کېنې د لازياتو ارزښتونو لرونکي دي په هره کچه چې په ټولنه کېنې د متخصصینو اولوستو کسانو شمیره زیاته شي هغه هیواد کولای شي ډیر تولیدي او زیاتیدونکي عواید لاسته راوړي.

د یوځای کیدو د تناسب زیاتوالی، ښاري ناسته، د کار ویشنه، د نړیوالو اړیکو پرمختګ او له ډیرو اطلاعاتو سره د خلکو اړتیاووې زیاتې او غوښتنې یې ډول ډول کیدلای شي هغه اقدامات او کوښښونه چې د ځواب ویلو او د مادي او اقتصادي اړتیاوو د تامینولو لپاره د ټولنې لخوا ترسره کېږي د اقتصادي پرمختګ، ښکلا او ګټې اخیستنې لپاره لار هواروي.

چټک ټکنالوژیکي پرمختګ چې د ځانګړې چټکتیا او ځیرتیا څخه برخمن دی. د ټټه ښکلا ورکوي. خو ددې ټولو ترڅنګ زده کړه قرار لري او دا کوښښ کوي څو ټولنه د محدودو یا لږو سرچینو څخه په هوساینې په زړه پورې ډول ګټه پورته کړي.

د یوې ټولنې اقتصادي سرچینې په لاندې ډول دي.
۱—طبیعی او خدایي سرچینې هغه سرچینې دي چې د ځمکې
لاندې دي لکه: تېل، کانونه، ارزښتناکه او قیمتي فلزات او معادني
کاني او داسې نورې ...

هغه سرچینې چې د ځمکې پر سردي لکه: ځنگلونه، سیندونه،
رودونه، اقیانوس، اوبه، هوا او داسې نورې ...

۲—مادي شتمنۍ: لکه نغدي پیسې، سره زر، سپین زر او داسې نور
قیمتي فلزات، لاسي صنایع، عتیقه جات ډول ډول مصنوعات او دا
سې نور ...

۳ — انساني ځواک: مهارتونه، تخصص او د افرادو د هوبنیارتیا تله،
د ستونزو څارنه، لارښوونې، اونوښتونو د گټورو لارو د حل په وړاندې
کولو کې چې ددې عامل اقتصادي ارزښت د دوو یادو لاملونو څخه
اړین دي. ځکه له سرچینو څخه هر ډول گټه اخیستنه د پوهو
انسانانو د انساني ځواک روزنې پورې تړلې ده. نوځکه په متخصص
انساني ځواک پانگونه اوله هغوی څخه په اوږد مهال کې گټه
اخیستل کیږي، خو په لنډه موده کې له هغوی رسمي او چټکه گټه نه
اخیستل کیږي ولې په اوږده موده کې اقتصاد ته د ډیرې گټې
ورکولو ضامن دی. د زده کړې او پالنې له مطالعاتو څخه ددې برخې
اړین مسائل اومباحث په لاندې ډول بیانوو.

۱—د زده کړې او پالنې د پرمختګ په موضوع کې مالي امکانات او
محدودیتونه.

۲— د زده کړې د پروگرام په لاره اچونه او د لوړو اقتصادي او ټولنيزو پرمختگونو پروگرامونه.

۳ — د زده کړې وروسته والی او ورڅخه پيداشوي اقتصادي زيانونه.

۴ — د ښوونې روزنې د شتمنۍ په زياتوالي يې د گټورو عواملو پلټنه.

۵ — په صنعتي او اقتصادي پرمختگ کې د فني اومسلکي زده کړو رول او ونډه.

۶ — دنده اوښوونه روزنه؛

۷ — نالوستي او ترې پيداشوي اقتصادي ستونزې.

۸ — بیکاري، زده کړه او پالنه.

۹ — د جنسيت اولوست د سطحې پر بنسټ د کار ځواک اوجوړونه.

۱۰ — د ښځو ښوونه روزنه، په اقتصادي پراخوالي او په ټولنيز پرمختگ کې يې ونډه، ښوونه نه يوازې چې د اقتصاد سره نږدې اړيکه لري بلکه يود بل په پراخوالي او پرمختگ کې يې اساسي ونډې لري.

دسياست او ښوونې روزنې ترمينځ اړيکه:

زده کړه او پالنه په گڼ شمير هيوادونو کې له هغه وخته چې دولت د جدي دولتي مسئوليت لرونکی شو لکه د ښوونې روزنې مسئوليت او ښوونې روزنې د لگښتونو لويه برخه، د هغوی لخوا تامين شوه ښوونې روزنې، سياسي، اجتماعي او اقتصادي اثارو ته په ځانگړې توگه پاملرنه کړی وه. او له هغې څخه يې د ملي يووالي اقتصادي او

فني قدرت د ترلاسه کولو لپاره په بشپړه توګه ګټه پورته کړه دولتونه بايد ددې اهدافو دتحقيق او پدې علم او فن کښې د انقلابي بدلونونو لپاره د ښوونځيو، بې شميره تعليمي مرکزونه، درسي پلانونو او اجتماعي سازمانونوپه جوړولو لاس پورې کړ. د اهدافو ټاکنه اود زده کړې فلسفه چې ددې دولتونود سياسي، اقتصادي او اجتماعي جهان بيني پورې تړلي دي دولتونو يې هم په وړاندې يو ډول ګامونه پورته کړل.

پدې طريقه ښوونې روزنې په تدريجي ډول سياسي رنگ خپل کړ او سياسي او عقيدتي تعليمات د زده کړې او پالنې په پلانونو کې د يو اساسي رکن په توګه وشمير شول او پرمختګ يې د هغو سياستونو په چوکاټ کې ترسره کيده چې د دولت له لوري به مطرح کيدل. په ټوله نړۍ کښې دغه اعمال د هيواد په روزنيزه دستگاه کې د دولت له لوري حکومتونه د ډولونو په تناسب، سوسياليستي، دکتاتوري، ناسيونالستي، محافظه کار، کاپيټاليستي، ليبرالستي او ديموکراتيک حکومتونه وجود لري.

څرګنده ده چې د روزنيزې دستگاه سره د دولتونو د مالي مرستو او سياستوالو د اعمالو د نفوذ شميره څرګنده شوه.

مثلاً: په سوسياليستي هيوادونو لکه د چين خلق جمهورت، کيوبا او شمالي کوريا کې دښوونې روزنې ټول لګښتونه دولت ورکوي. او دولتي ارګانونه پدې باور دي چې فرد يا شخص بايد خپلې زده کړې په سمه توګه پرمخ بوځي. له همدې کبله د هر هيواد سياستوال د مهارتونو ډولونه او هغه شمير افراد چې په مختلفوڅانګو کښې

جذبېږي وکولای شي خو په اقتصادي، فني او عملي برنامو کې خپل مسئولیت په سمه توګه پرځای کړي همدې هیوادونو ښوونځي هم موظف کړي وو، چې د دولتي برنامو په ترسره کولو سره د ښوونځي او ښوونې روزنې لګښتونه ورکړي.

هره دولتي دستگاه ددې لپاره چې ډاډه شي د ښوونیز او روزنیز بنسټونو په څیرنیزه برخه کېنې د دولتي موضوع لپاره باید کوم اقدامات وکړي؟

مرکزي او نږدې څارنه، د برنامو ترسره کول، د ډول ډول زده کړه ایزو طریقو او د درسي کتابونو خپرول او په پای کې د ښوونې روزنې د ټولو لګښتونو تامینول.

د نوې جهان بینۍ پیداکیدل، په دولتونو کې د ناسیونالیزم اقتصادي اوسياسي انکشاف د ملتونو ترمینځ سیالۍ او د اړیکو په پریکولو د استعمار منځته راتګ، د صنعتي ټولنې پرمختګ او په لوړه کچه د ټکنالوژیکي زده کړې رامنځته کول.

دښوونې روزنې او سیاست د بنسټ ترمینځ یو ډول اړیکې موجودې دي او دا اړیکې د دې سبب شوي چې د پوهې یوه ډله پلټونکو د ښوونې روزنې په برخه کې خپل څیړنیز فعالیتونه د اړیکو دڅرنګوالي او پایلې ترلاسه کولو لپاره لارښود وګرځوي.

د ښوونې روزنې په بهیر د سیاستوالواغیز

دې مقولې! د ښوونې روزنې د کارپوهانو د څیړنیزو فعالیتونو په قانون کې ځای نیولی او ورپورې ترلي موضوعات په لاندې ډول دي —

- ۱ — په ښوونه او روزنه د نوي او لرغوني استعمار اغيز.
 - ۲ — د اطلاعاتو په موخه ښوونه روزنه ورکول.
 - ۳ — ښوونه روزنه او انقلابونه.
 - ۴ — په سوسياليستي هيوادونو کېنې ښوونه او روزنه.
 - ۵ — د ښوونې روزنې په برنامو کېنې د اساسي رکن په توګه سياسي زده کړه.
 - ۶ — مخ پر ودې هيوادونو کېنې د ښوونې روزنې ځانګړتياووې.
 - ۷ — ښوونه روزنه او سياسي او ټولنيزې خبرتياووې.
 - ۸ — ښوونه روزنه او ناسيوناليزم.
 - ۹ — ښوونه روزنه او کاپيتليزم.
 - ۱۰ — دولتي او خصوصي ښوونه روزنه.
 - ۱۱ — ښوونه روزنه او ډيموکراسي.
- په اوسني وخت کېنې سياسي او اجتماعي تجربې او د انسانانو ټول هغه اجتماعي انقلابونه او کوښښونه دا څرګندوي چې په ترتيب سره ټولې پيښې ازادي لري.
- د همدې موخې د څيړنې لپاره د خلکو حکومت د خلکو لپاره چې الهي، طبيعي، مدني او انساني حقوقو ته پکې احترام قايلېږي او ټولنيزې او فردي ازادي په کېنې په نظر کېنې نيول کيږي د پاملرنې وړ ګرځيدلي.

اوس بايد وگوروچې دې هدف ته د رسيدو لپاره بايد افراد
اواشخاص څه ډول وروزل شي؟ او کومې زده کړې بايد وکړي يا په
بل عبارت هغه کسان چې د هيواد په چارو کې مسئولين دي بايد د
کومو ځانگړتياوو اوشرابطو لرونکي وي؟

په قطعي او يقيني ډول دغه دنده هم د روزنيزواو زده کړه ايزو
سازمانونو په غاړه ده چې خپل سياستوال او غوره اشخاص د دقيقې
او برنامه ريزي شوې روزنې څخه برخمن کړي په دې برخه کې هغه
ځوانان چې د څارنې او رهبرۍ په برخه کې د لوړ استعداد او قدرت
څخه برخمن دي او دنورو د روزنې لپاره په دنده گمارل کيږي ترڅود
مسئوليتونو د اخيستلو، ټولنيز چارو، څارنې او رهبري لپاره پوره لازم
چمتوالی پيدا کړي ځکه چې سياسي عوامل د فرهنگي، ټولنيزو او
اقتصادي عواملو د ټاکوونکي حساسيت څخه برخمن دي نو ځکه
په ټاکلو کې ځيرتيا او د تبعيض پرته د غوره خلکو روزنه او د خلکو
له مينځه د کره اودقيقو اسنادو او مدارکوته بايد بشپړه پاملرنه
وشي.

ځکه چې يو باخبر، انسان دوست او مسئول اداره کوونکی د يوې
سالمې ټولنې په جوړولو کېنې بشپړه مرسته کوي. د سياست علم
په پلټنې اوتحليل سره د ټولنيزو پديدو سياسي بڼې په نظر کېنې
نيسي.

سياسي تحليل انسان سره مرسته کوي څو په کومه نړۍ کېنې چې
ژوند کوي او هر ډول کوچني او لوی تغيرات چې هر يو يې نه تجزيه

کیدونکي دي ډیر اغیز پرې واچوي (GETTELL) وایی د سیاست علم هم د ښوونې روزنې او فلسفې په څیر بې شمیره تعریفونه لري. دولت (State) د سیاست د علم پلټنې او تحلیل د ثقل مرکز بلل کیږي ځینې نور نظرونه هم دا وایی چې د سیاست علم له حکومت (Government) سره سروکار لري.

تلفیقي ډله بیا دا دواړه نظرونه مني لکه:

پل ژانت فرانسوي متفکر او پلټوونکې وایی: سیاست د ټولنیزو علومو هغه برخه ده چې د یو دولت بنسټونه او د حکومت پرنسپيونه تر بحث او پلټنې لاندې نیسي.

دسجویک په عقیده: سیاست حکومت لرونکې ټولنې پلټي یانې هغه ټولنې چې غړي یې لږ تر لږه په ځینو څرگندو مسائلو کې له ځینو خلکو او د ټولنې یوې برخې څخه امرونه اخلي

پورتني تعریف د سیاست د علم څانګه پراخوي او تر دولت یې مهم او ضروري بولي.

دسیاست دعلم سستي طریقه د بل دولت یا حکومت د پلټنې په عنوان مناسب نه شمیرل کیږي دا مفهوم یی په شکل ټینګار کوي او قانون جوړونې ته په څرګندې ځیرتیا سره د قانون د ترسره کولو څخه ډیر د اجرا وړ وي.

او په همدې ډول د پویا طریقه او پایلې نالیدونکي نیسي، دا چې په کلي ډول منل شوې د سیاست پوهه په ټولنه کېنې هغه غیر رسمي

سازمان اوسياسي چلند په برکې نيسي چې د رسمي حکومت جوړونکي او په هغې باندې تاثیر اچونکي سياسي ځواکونه وي.

کاتلين په دې عقیده ده چې سياست د انساني او سازمان یافته ټولنې پلټنه ده، او تر هر څه د مخه د ټولنيز ژوند سياسي بڼه مطالعه کوي.

د دوه پياوړو پوهانو له نظره سياست د ټولنيز ژوند دهغو سياسي اړيکو په اړه پلټنه ده، چې د انسانانوله يوځای کيدو سره سم رامینځته کېږي.

د هارولد لاسول، (H.Lasswell) چارلز مريام، (Merriam) ماکس وبر، (M.weber) برتراندراسل، (B.Russell) واتکينس (Watkins) او هانس مورگنتا (Hans Morgenthau) په څير محققين، متفکران چې د سياست کتنې پر فطرت ټينگار کوي پدې عقیده دي چې قدرت د سياست اساسي مفهوم دی، او د سياست ټولې څانگې سره نښلوي.

لاسول د سياست علم په اړه وايی.

د سياست علم د يو تجربوي نظام په توگه د لوستلو طريقه، د قدرت شکل نيول او په هغوې کښې ونډه درلودل څخه عبارت دی، او سياسي عمل هغه عمل دی چې د واک پر بنسټ ترسره شي.

د قدرت د سياست غوره او ترسره کوونکي او ټاکوونکي عنصر دی او پيژندنه يې د سياست د علم لومړنۍ او اصلي دنده ده. قدرت

د سیاست زړه او د ثقل مرکز رامینځته کوي او په سیاسي ژوند ټولې پېښې د قدرت پورې اړه لري.

نولي د سیاست څو تعریفونه په لاندې ډول کړېدي:

سیاست او هنر له امکاناتو څخه ګټه اخیستل دي، د ډیری سیاسي فعالانو لپاره ددې امکان نشته چې خپلو ټولو هدفونو ته ورسېږي نو پدې سره باید خپل لوړ پروازونه د خپل قدرت سره متناسب کړي هېڅ څوک نشي کولای چې د خپل قدرت او امکاناتو څخه ډیر په سیاست کې د اعمال نفوذ وکړي او تاثیر پرې واچوي.

۲ — سیاست او حکومت کول په انسانانوده، د هغواشخاصو د اړیکې په هکله چې حکومت کوي او د هغو چې حکومت پرې کیږي، د اطاعت کوونکي او فرمانبردار ترمنځ استدلال کوي چې دغه اړیکه د سیاسي ژوند مرکز ده.

۳ — سیاست د واک لپاره مبارزه ده؛ د غرب د سیاسي متفکرانو ترمنځ د سیاست غوره تعریف دا دی چې د واک لپاره مبارزه او په ټولنه کې یې د اعمالو نفوذ دی.

۴ — سیاست یانې پدې پوهیدنه چې څوک یی ګټي، څه شی ګټي، په کومه موقع کې، څه ډول او ولې یی ګټي؟ دغه تعریف هارولد د سیاست په اړه کړی چې شعاري بڼه لري او په اسانۍ سره کولای شو یادونه یې وکړو خو پدې باید پوه شو چې دا تعریف د سیاست د علم تعریف دی. نه د سیاست، ځکه چې د پوهیدا، او پوهې څخه خبرې کوي.

۵ — سیاست د ارزښتونواړینه ویشنه ده؛ چې له ایستون سره اړیکه لري او د سیاست علم وتلی مفهوم دی په سر کې خپله نولي د سیاست تعریف داسې وړاندې کوي:

ټول هغه مستقیم او غیر مستقیم فعالیتونه چې د دولت ترلاسه کولو لپاره کیږي او د دولت د قدرت حاکمیت او د دولت قدرت څخه ګټه اخیستنه ده ورسره ملګري دي د نولي تعریف هم نوبت نلري او په واقعیت کې په بل ډول ویل شوي. دا چې سیاست د قدرت ترلاسه کولو، ساتلو، ډیروالي او ښودولو لپاره مبارزه ده که وغواړو دسیاست لپاره پراخ او جامع تعریف ولرو نو په دې ډول یی تعریفوو.

سوله ایزه یا غیر سوله ایزه رهبري د خلکو، ډلو او ګوندونو ترمنځ اړیکې، په یو هیواد کې د ننه حکومتي کارونه، په نړیواله برخه کې د یو دولت اړیکې د بل دولت سره څیږي.

په دې تعریف سره کولای شو د یو فرد، ډلې، ګوند او د یو حکومت له سیاست څخه یادونه وکړو او له نړیوال پلوه هم د یو دولت بهرنی سیاست مشخص کړو په سیاست کې د هر اجتماعي ځواک د ګټو څخه یادونه شویده د دې ځواکونو د اختلاف په صورت کېنې دغه ګټې یو د بل په وړاندې غبرګون ښايي. د یووالي او مرستې په صورت کې یې ترمنځ همغږۍ رامنځته کیږي یا په بل ډول اجتماعي ځواکونه د ګټو غبرګون یا تضاد یو له بل سره شخړې رامنځته کوي او د همغږۍ او ګټو د یوځایوالي په صورت یو د بل سره یوځای کیږي دهمغږیو سره د رهبري څرنگوالی او د چلندونو لارښوونه سیاست را څرګندوي.

سياست د اجتماعي ځواکونو د غبرگونونو، گټو او همغږۍ يوه برخه ده. پدې تعريف کې د قدرت په کار ورلو مسئلې ته هم پاملرنه شویده.

سياست که له تضاد څخه وي او که له همغږۍ څخه، په هر حال کې د قدرت پايله وي. يوازې په همدې توپير سره چې په تضاد کې قدرت په غېږې سوله ايزه، زور، تاوتریخوالي او اجباري توگه وي خو په همغږي کې بيا په سوله ايزه، د هڅونې او يا هم ډالۍ په توگه وي.

د افرادو، ټولنې، حکومتونو، ډلو، گوندونو او دولتونو برنامو، طريقو او اهدافو ته رسيدلو ته هم سياست وايي. د سياست دا مانا دهغې د برنامه ريزي او وړاندوينې پورې اړه لري او تل د هغې لومړنۍ مانا سره ملگرې دی.

سياست په ټولنه کې د انسان د فعاليت تر ټولو حساسه حوزه ه. او د ټولنې فرهنگ، د خلکو د فکرونو، د ډله ايزواو شخصي گټو او نظرياتو، د شخصي او اقتصادي عواملو تر تاثير لاندې قرار لري او پخپله هم پرې تاثير اچوي. دسياست ددې تعريف په رڼا کې سياست په بل ډول داسې پېژنو.

سياست علم د اجتماعي خبرتيا هغه څانگه ده چې دنده يې په يو هيواد کښې د اجتماعي ځواکونوترمينځ د اصولو اوپه سياسي روابطو کې دحاکمو قواعدو منظمه پيژندنه او په نړيواله برخه کښې د دولتونوترمينځ اړيکې دي.

په عامه مانا سره هره طریقه، په کار وړونکې لارې او یا هر شخصي
Politics سیاست

یا اجتماعي امر چې د یوې ټولنې د ښه والي او غوره والي سبب
گرځي سیاست بلل کیږي

د ویبستر ویبپانګه د سیاست کلمه پدې ډول تعریفوي: سیاست د
ډول ډول او مرتبې ټاکوونکو طریقو ترمنځ یوه ټاکل شوې طریقه
او کرکټر دی چې د تصمیم نیولو لپاره له مشخصو شرایطو سره چې
له اوس او راتلونکي سره تړلي دي عبارت د.

(WEBSTER ۱۹۷۱ p.۶۵۶)

حداد د - فرایند آموزش سیاست گذاري — په کتاب کې په
سیاستوالۍ کې د یوښه چوکاټ لپاره د سیاست علم ارزښت پدې
ډول را پېژني.

سیاست هغو څرګندو او روښانه تصمیمونو ته وایي چې بیلابیلو
لیدلوري په پوره تصریح او تاخیر په حال کې روښانه کړي.

سیاست هغه پدیده ده چې پوهه، شخصیت او عمل د هغه درې
تینګې برخې جوړوي امکان لري چې سیاسي پوهه په مشخصو
پرنسپونو کې شامله وي، خو سیاسي عمل د عقلي ظرفیت، تجربو،
اخلاقو، ټولنیزو شرایطو، طبقاتي تړاونو، ګټو، موخو او تر دې چې د
سیاستمدارانو له مینې څخه متاثره کیږي. په همدې ډول په
سیاسي کړنو او پایلو کې د سیاستوالو شخصیت ارزښتناک رول
لوبوي.

سیاسي کارپوه د خلکو بالقوه ځواک په بالفعل ځواک بدلوي.

نړیوال بانک د لومړیو مطالعو او د زده کړې په معیارونو کې دوه لاملونه چې د چاپیریال زده کړه او زده کوونکې پایلې دي د علم د کیفیت لپاره ارزښتناکه بللي په همدې مطالعاتو کې دینته هم اشاره شوې:

د دزه کړې د چاپیریال په ښه والي سره کیدای شي چې د سیاستوالی او پانګونې په جلا جلا کیدو سره د مالي سرچینو تخصص، د شرایطو سره متناسب تجهیزات او انساني ځواک ترلاسه شي.

د دین او مذهب او د ښوونې روزنې ترمینځ اړیکه:

په هره ټولنه کې اثار او روزنیزې پایلې مذهbone او مذهبي لیدلوري دي.

په مذهب کې یو لړ عقاید لکه، دودونه، عبادات او اخلاقي ارزښتونه او د ستر څښتن تعالی رضا شامل دي.

د نفس د باور سببونه او انساني اندیښنې د ښو اعمالو ترسره کولو لپاره لار هواروي همدارول مذهب د ښوونې روزنې له لارې د ټولنې د معنویاتو په پراختیا اغیز اچوي.

د بیلابیلو ټولنو، قومونو او ډلو یوځای کیدل د خلکو د ټولنیز یوځایوالي سبب ګرځي.

نن ورځ مذهب په يوهيواد کې د اجتماعي او فردي اړتياوو په توګه د نورو عواملو په مرسته چې يوځايوالي، ملي پيوستون او د ښوونې روزنې بنسټ ورڅخه متاثره ده تامينوي.

له پخوا وختونو څخه په نړيواله کچه د ښوونيزو روزنيزو مراکزو په جوړولو او د ټولنې د معنوياتو په پراختيا کې د مذهب په رول باندې په پراخه کچه ټينګار شوی. او له وړاندينو کلونو څخه دغه معقول د ښوونې روزنې د برخې مفکرينو د پاملرنې وړ ګرځيدلې او هغوی دخپلو مطالعاتو په بهير کې هڅه کړې چې اوس او په تير وختونو کې د زده کړې او پالنې او مذهب ترمنځ د اړيکې په څرنگوالي نظر واچوي.

د دې ډول مطالعاتو مهم او اړين بحثونه په لاندې ډول دي -

۱- تنوکراسي، زده کړه او پالنه؛

۲- مسيحيت او په زده کړه او پالنه يې اغيز؛

۳- د لوديځ پوهانو په روزنيزو فکرونو کې د کالوينيزم او انگليکانيزم رول؛

يادانېت: کالوينيزم د پروتستان د دين يو څانګه ده دغه دين يو فرانسوي عالم چې کالوين نومیده رامنځته کړ (۱۵۰۹ — ۱۵۶۴) کالوين هم د لوتر په څير د کاتولیک د کليسا يې اقداماتو او د پاپ په لوړوالي نيوکه وکړه. هغه په اجتماعي چارو او ضروري ادارو کې د سختو اخلاقي او مذهبي قوانينو په پلي کولو عقیده لري. په اروپا کې

د هغه عقایدو په چټکۍ سره پراختیا ومونده او په فرانسه کې یې پلویان د (اوگنو) په نوم یادېږي.

انګلیکانیزم (د انګلیسیانو دین) دین د کاتولیک او پروتستان د یوځای کیدو څخه رامنځته شوی.

پاچا یا ملکه د پاپ پر ځای د انګلیکانیزم د کلیسا په راس کې قرار لري.

۴— د نړۍ د علمي او فرهنګي مراکزو په جوړولو کې د مسلمانانو رول.

۵— د ښوونې روزنې په پرمختګ کې د مذهب رول.

۶— مذهب او د بشر روزنیز او ټولنیز اخلاق.

۷— د انسان د روزنې په اړوند د مذاهبو لیدلوري.

۸— په نړۍ کې د دیني عالمانو او لویانو نظرونه.

د کلتور بحث او پر دین یې اغیز هغه بحث ده چې په ټولنه د دین کړنې څرګندوي اصلاً دین باید کلتور جوړونکی وي.

خو په واقعیت کې د دین او کلتور ترمنځ متقابل اغیزمنونکې اړیکه وجود لري دین چې تر ډیره په کلتور اغیز اچوي او دغه راز له کلتور څخه متاثره هم دی او ښوونه روزنه هم له کلتور څخه متاثره ده.

د انسان او کلتور ترمنځ یوه ارزښتناکه اړیکه موجوده ده تردې چې د یوې ناپوهې ټولنې لپاره هم د هغوی هره عقیده او سنت د درناوی وړ وي.

قبيلوي ټولنه خپلو ټولو اجتماعي قواعدو او طرزالعملونو ته د وياړ او درناوی په سترګه ګوري همدا ډول عقلاني فرهنگ پخپله د ځانګړو ارزښتونو لرونکی دی چې دغه ارزښتونه د عقلاني انسان لپاره د درناوی وړ دي.

د انسان او کلتور ترمينځ اړيکه په باندنيو پديدو باندې د پوهې اړيکه ګڼل کيږي، او انسان د کلتور په وړاندې يوه بې شکله او بې رنګه ماده ده، کلتور ورته د باورنو، عقيدو، دودونو، قواعدو او د ټولنې د منل شويو طرزعملونو مطابق رنګ او شکل ورکوي. په حقيقت کې کلتوري ارزښتونه هغه ارکان دي چې د انسان د فکر په قاعده او عمل کې ځای لري ددې لپاره چې اجتماعي قوانين او طرزالعملونه بدلون ومومي، لومړی بايد د ټولنې فکر او عقیده بدلون ومومي يانې د فکر په بدلون سره د عمل بدلون رامنځته کيږي.

دا بدلونونه له ښوونې روزنې پرته ناشوني دي.

— Religion) دين ((مذهب د لارې، طريقې په مانا سره ده

د تړلو يا د مشتق يوځای کولو په مانا سره ده. LIGARE او احتمالاً د لاتيني کلمې له ريښې

د دين نوې فلسفې ډېری عالمان له خپل ليدلوري دين تعريفوي.

د في المثل په عنوان عمومي حالت د ايمان درلودل دي. او دا شايد د يو دليل يا مدرک پر بنسټ وي مګر ډير ټينګ يا د يومومن انسان د عقلی دلايلو څخه چې له ځان سره يی لري وي جان هيک دين پدې ډول تعريف کړی:

دين يوالهې قانون او اخلاق دي چې انسان ته پکې د رېښتینو
عقايدو، نیک سلوک اومعاملاتو کې د خير او حق په لور لارښوونه
کوي.

دښوونې روزنې سره د سولې اړیکه:

ښوونه روزنه د ملي هویت په پیاوړتیا، د سولې او ټینګښت او په
یوهیواد کې د یو ګټورې ادارې په پرمختګ کې اړینه او ضروري رول
لوبوي.

ښوونه روزنه د زغم، برده باري، اعتدال (برابري) او ګډون لامل او د
ټولنې کلتور ته خوځښت ورکوي.

روڼیزې موسسې، کورنۍ د یوې سوله ایزې روحيې په پالنه کې
ارزنده ونډه لري د سوله ایزې فضا رامینځته کول ددې لامل ګرځي
چې ددې خاورې د ماشومانو د سالمې روزنې لپاره لار هواره شي. او
ماشومان پدې فضا کې دا یادوي چې سوله ایز چلندونه کوم دي او
دا مومي چې بیلابیل توپيرونه د جګړې دلیل نشي کیدای.

ښوونه روزنه جګړه ایز او ناوړه چلندونه په سوله ایز او ګټورچلندونو
بدلوي. ماشومانو او ځوانانو ته باید وښوول شي چې خپل طبیعت،
کورنې او هم ډولو سره په سوله ایزه فضا کې ژوند وکړي.

سوله څه ته وایی؟

روښانه ده چې مونږ دلته د دې په لټه کې نه یو، خو په بشپړه فلسفي توګه ددې کلمې تعریف وړاندې کړو. بلکه زموږ هوډ ددې کلمې واقعي او ریښتیني تعریف وړاندې کول دي.

د سولې له واقعي او عيني تعریف څخه موخه داده چې ټول پرې همغږي او ورته د منلو وړ وي. هرچا چې دغه کلمه کاروله هرو مرو په قطعي ډول باید دا موخه په پام کې ولري.

دسولې تر ټولو ښه او ریښتینی تعریف، چې ټولو ته د منلو وړ او ټول پرې هوکړې ته رسیدلي په لاندې ډول ده.

له تاوتریخوالي پرته ژوند کول او په ټولنه کې یوډ بل حق پیژندل هم د سولې او عدالت پر بنسټ ترسره کیږي.

پدې مانا چې هرچاته خپل حقوق ورکړل شي، خو د نورو په حقونو تیری ونه کړي Gerchtigkein په بل عبارت هر څوک د خپلو حقوقو کرښه وپیژني وړاندې ورڅخه لار نشي او د نورو په حقووتیری اوڅپته وانه چوي.

که سوله د ټولنیز عدالت برخه ونه ګڼل شي. نو نشو کولای د جګړې د رامنځته کولود جوړښت عوامل له منځه یوسو. د ټولنیزې نابرابرۍ شتون، چې د ټولو بیوزله هیوادونو یوه ځانګړتیا ده له جګړې وروسته د هیواد د بیاروغونې په وړاندې بنسټیزې ننگونې زیږوي.

پدې هیوادونو کې د بې ثباتي د رامینځته کیدو یو لامل نابرابری ده، بل دا چې یو معقول او متوازن سیاست کموالی د بیوزلی د زیاتوالي سرچینه ده.

که په یوه ټولنه کې قانوني طرز العملونه او قدرت د ټولو طبقاتو او ډلو ترمنځ په بشپړ ډول په مساویانه، برابر او په قانوني ډول ونه ویشل شي د شخړې اړوند مسایل نه حل کیږي او پخپل حال پاتې کیږي. یوازې لار دا ده چې د ظرفیت له لارې داجتماعي ډلو له ګډون سره د سیاسي او ټولنیزو پړاونو چې له حاشیې څخه ایستل شوي پرمختګ کوي.

تل پاتې سوله ترهغه نشي تامینیدای خو ترڅو چې سیمه ایز، دولتي، محلي او نړیوال سیستمونه او د عدالت پلي کولو سره جوړنه شي. د عدالت موجودیت خلکو ته ددې زمینه برابروي چې خپلې اړتیاوې په سمه توګه بیان کړي.

د څو قومي او فرهنګي واحدونو په رامینځته کولو د قومي تفاوت منل او پخپلو چارو کې خپلواکیت ورکول دي.

د کوین کلنټ په وینا (نابرابرې اړیکې باید برابرې کړو) اړینه ده چې حاکمه ډله پدې قانع کړو، چې په اوږد مهال وخت کې د یوې ریښتینې او عادلې ټولنې جوړونه د هغوی په ګټه ده

سوله په ټوله ایز او عامه مانا سره د متارکې، د هوکړې ښکلا، ملګرتیا، همغږۍ او هوساینې په مانا ده، خو د تعریف ټول مقدماتی شرایط لکه : خپلواکي، بشر حقوق، عدالت او همداسې فعالې

ستراتیژیانی لکه د عدم تشدد شخړې بنسټیز حل، په ډیموکراتیک اساس د دولتي ادارو او ټولنو جوړول چې د سولې د ټینګښت او تل پاتې والی لپاره ضروري دي، په بر کې نه نیسي.

ځینې د جګړې نشتون بیا سوله بولي، چې دغه برداشت یا تعریف هم موضوع ساده او اسانوي ځکه چې د بې باورۍ او بې اعتمادۍ دغه احساس چې د جګړې ګټونکي او بایلونکي دواړو له ځانه سره ساتلې نادیده نیسي.

د دوی په اند که خلک د اوږدمهال لپاره په ښکاره ډول تشدد لرونکي اقدامات او فزیکي فعالیتونه ترسره نه کړي نو دا پدې مانا ده چې سوله تامین شوې.

خو سوله د پوهانو له نظره په مختلفو پړاوونو کې په درې برخو ویشل کېږي چې په لاندې ډول دي.

منفي سوله، مثبت سوله او ډیموکراتیکه سوله.

باید په یاد ولرو چې زموږه تمنا او پاملرنه په مثبتې سولې دی. تر څو منفي بڼه یې له مینځه لاړه شي کله چې موږ د سولې په اړه خبرې کوو نو زموږ نظر اولیدلوری د سولې مثبت کیدو کې مطرح کېږي.

پدې شرط که ریښتیا هم په واقعی او ریښتني ډول رامینځته شي نو نور به د سولې په قاموس کې منفي کلمې ته ځای پاتې نشي. د سولې کلمه یوه سپیڅلې کلمه ده او دانسان لیدلوری د روښنایي په

لور بيايي نو غوره ده چې سولې ته په يو مثبت، خير او ښيگڼې او درنښت په سترگه وگورو.

د موضوع د لا روښانتيا او غوره والي په خاطر د سولې لغوي او اصطلاحي مانا بيانوو

سوله يوه عربي کلمه او عربي ژبه کې په يوولسو ماناوو سره راغلې ده.

۱ — گټه يا فايده

۲ — مناسب او وړتيا

۳ — استعداد

۴ — دجوړيدو په مانا يعنې د زيانونو او کمښت له منځه وړل .

۵ — ښه کيدل

۶ — ښيگڼه يا د ښيگڼو ترسره کول

۷ — په هوساينه او نعمت کې ژوند

۸ — د يوڅيز ډيروالۍ

۹ — پخلاينه

۱۰ — اتفاق اويوووالۍ

۱۱ — د اوربند يا د جگړې پای

مثبته سوله

مثبته يا د تل پاتې سولې پيل د هغو شرايطو د رامینځته کولو په لټه کې ده چې وکولای شي د بې اعتمادې او بې باورۍ هغه رېښې او عوامل چې دواړه خواوې پکې اخته وي او د تشدد ډيروالي لامل گرځي لمنځه یوسي.

د ډیری پوهانو له نظره مثبته سوله د انساني ډلو ترمینځ د سوله ایزو اړیکو، مرستو او فعالې همپالنې یوه نمونه ګڼل کیږي، چې وګړي پکې د ډول ډول اجتماعي، اقتصادي او سیاسي سازمانونو له لارې د اجتماعي ارزښتونو او شخړو د ژوندي ساتلو لپاره لکه زغم، او د سولې، امنیت، خپلواکي او ډیموکراسي د سولې مینځته راوړنه په هیوادونو کې همکارۍ او مرستې لامل گرځي.

منفي سوله

منفي سوله هغې سولې ته ویل کیږي چې د اجتماعي بنسټونو له خو رامینځته کیږي

ترڅو امنیت د افرادو، ډلو او ملتونو د فزیکي تشدد د رامینځته کیدو په موخه تامین کړي.

پدې مرحله کې په جګړې او تشدد باندې ټینګار کیږي، نه د هغه په رېښې ایستلو د جنګ او تشدد عوامل دمنفي سولې د مرحله په سیاست او ستراتیژۍ کې شامل دي بلکه موخه ورڅخه داده چې دواړه خواوې یو له بل څخه لیرې وساتي یا په بل عبارت په فزیکي، اجتماعي، سایکولوژیکي او جوړښتي ډول د جګړې لمنځه وړل دي کولای شو منفي سوله د محدودې یا نسبي سولې په نوم ونوموو.

د ښوونې روزنې او احصايې ترمنځ اړیکه:

د ټولنیزو او روزنیزو علومو طریقي یا لارې د زیاتوالي په حال کې دي.

د احصايې څانګې، څیړنیز موضوعات، د تکنالوژۍ او د شمیرنې طریقه پرمختګ سره نوي نظریاتو د ښوونیز نظام او شمیرنې اندازه ګیري د ښوونې روزنې اړیکه له احصايې سره لا زیاته تینګه کړې ده. د احصايې د اړوندو طریقه څخه خبرتیا په ټولو علومو په ځانګړې توګه په روزنیزو علومو کې مهم ګڼل کېږي.

ښوونه روزنه په خپلو څیړنو کې له ډیرو لارو څخه ګټه پورته کوي او له احصايې څخه پخپلو علمي څیړنو کې کار اخلي.

ځای لري څو ترهر څه وړاندې د احصايې په اساسي او بنسټیزو مفاهیمو باندې پوه شو چې په اړه یې لا زیاته پلټنه وکړو. احصایه چې په انګلیسي ژبه کې ورته (statistics) وایي له لاتیني کلمې څخه (status) چې د دولت په مانا ده اخیستل شوې ده د کلمې مفهوم روښانوي چې په پخوا وختونو د احصايې څخه د دولتونو د اړتیا وړ شمیرې او خبرتیاوې چې د مالیاتو، خدماتو او نورې هغه چارې چې هیواد پورې تړلې وې ګټه اخیستل کېده.

په علمي څیړنو کې د احصايوي لارو استعمال د ټولنپوهنې په سلوکي علم (ښوونه روزنه، ارواپوهنه) پورې محدود نده، بلکې د

ې لارو استعمال د ټولو علومو په څېړنه لکه: بیا لوژي، کیمیا، فزیک، طب، اقتصاد، زراعت او نور کې دود ده.

دبیلګې په ډول: احصایوي لارې د ښوونې روزنې یو عالم ته دا توان ورکوي چې د تدریس او درسي موادو له مختلفو طریقو څخه ګټورې پایلې په لاس راوړي.

له احصایوي لارو سره د روزنیزو او ټولنیزو علومو زده کوونکو بلدتیا له څوارخونو ضروري ده.

لومړۍ دا چې په هره دقیقه او علمي مجله کې د احصایي اصطلاح یادونه اړینه ګڼل کیږي.

د زده کړو او پرمختګ تر لاسه کولو لپاره د احصایوي لارو څخه خبرتیا اړینه ده، که د احصایي تاریخ ته ځیر شو نو وبه وینو چې له کومه وخته چې طبقاتي ټولنه رامینځته شوه ورسره یوځای ایجاد شوې او دغه راز احصایه اوږد شالید لري.

پخوانیو مصریانو، بابلیانو او رومیانو (۳۰۵۰) کاله وړاندې د سرچینو او نفوس مفصل ریکارډونه د دولتي چارو د ساتنې په موخه خوندي کول.

د احصایي استعمال هغه وخت پیل شو کله یوې قبیلې وغوښتل تر څو پوه شي چې مقابل لوری څومره جنګي کسان لري او څومره اس سپاره. (هغه عسکر چې په اسونو سپاره وي)، جنګي وسایل یې څومره دي چې وکولای شي په وسیله یې خپل دښمن ته په جګړه کې ماته ورکړي. بیا وروسته په فرانسه کې د ګمرکي مالیاتو او

اطلاعاتو په ټولو او په پای کې هم په لندن کې د هغو وگړو شمیر چې د طاعون له ناروغۍ له کبله یې ژوند د لاسه ورکړی وو.

نن ورځ احصایه د یو عام توکي په توګه طبي، طبیعي او اجتماعي مسایلو په څېړنه او پلټنه کې کارول کېږي.

که چېرې مونږ د احصایې د علم لارو ته ځیر شوو وبه وینو چې ارتباطي او تعقیبي (استنباطي) ستاینه لري. د احصایې اصلي هدف دیوې ټولنې د ځانګړتیاوو د اندازې ستاینه او د هغو د ځانګړتیاوو د پایلو په لاس راوړل دي.

د احصایې څو تعریفونه (پیژندنه):

هغه لارې دي چې په ذریعه یې شمیرې او مالومات راټول، ترتیب او وړاندې کېږي.

هغه لارې دي چې د شمېرو مشخص ارزښتونه او مالومات راټول، تثبیت او تشریح کړي.

د هغه طریقو ټولګه ده چې د پراخو ټولنو او شیانو د مطالعې او څېړنې په موخه کارول کېږي.

د انسان پیژندنې او ښوونې روزنې ترمینځ اړیکه:

انسان پیژندنه، د نژادي ویشنې، جسمي ځانګړتیاووې، جغرافیایي تقسیمات، چاپیریال، ټولنیزې اړیکې او د انسان فرهنګي وده تر پلټنې لاندې نیسي.

انسان پيژندنه هغه پوهه ده چې دانسان طبيعي، اجتماعي او فرهنگي وده مطالعه کوي

د نژادي تقسيماتو، ادابو، دودونو او لومړيو انسانانو سازمانونو پورې اړوندې نوې څيړنې د روزنيزو علومو د پوهانو لپاره مهمې گڼل کيږي او د ښوونې روزنې د سياستوالو لپاره دا ډول خبرتياوې د زده کړه ايزو پروگرامونو د ټاکلو لپاره د ښه فرصت لاره هواروي.

انسان پيژندنې ته په انگليسي ژبه کې Anthropology د انسان مطالعه په فرانسوي ژبه کې انسان پيژندنه Ethnologist د قومونو مطالعه او په الماني ژبه کې Volkerkunde د ابتدايي اقوامو مطالعې په مانا سره ده.

انسان پيژندنه د ټولنيزو پيښو د پيژندلو لپاره د ټولنو مشاهده ده، چې د پيښو ثبت او ضبط امرونه يې ټول په اسنادو او مدارکو سره خپروي چې دا خبرتياوې د روزنيزو علومو د پوهانو لپاره اړين او مهم گڼل کيږي.

انسان پيژندنه يانې فرد پيژندنه، قوم پيژندنه، ملت پيژندنه، کورنۍ پيژندنه او په پای کې هم د ټولنپوهنې د امر په مانا سره ده د يادو کلماتو له توحيد څخه د انسان پيژندنې مفهوم زيروي په واقعيت له پورتنیو کلماتو سره بلدتيا د هغې ټولنې خلکو پيژندلو ته لاسرسی ده.

داناتومي او د ښوونې روزنې ترمينځ اړيکه:

اناتومي يا جوړښت پېژندنه له هغې پوهې څخه عبارت ده چې د بحث موضوع يې د ژونديو موجوداتو د جوړښت تشرېح ده.

اناتومي له دوه يوناني کلمو څخه اخيستل شوې چې انا د جوړښت او تومي د تشرېح په مانا ده.

څه ډول چې ښوونه روزنه له نورو علومو سره اړيکه لري هماغه ډول يې له اناتومي سره هم لري.

لکه چې مو وويل اناتومي د ژونديو موجوداتو له جوړښتي تشرېح څخه بحث کوي او محتوا يې د بدن د سالمو برخو جوړښت د اهميت وړ او د سالمو غړو د لرلو پرته نشو کولای څو په سمه توگه ښوونيز او روزنيز مهاروتو او وړتياوې ترلاسه کړو.

د مثال په توگه: که چيرې د يو فرد د اوريدو دستگاه چې فعاليت او کړنې يې کمزورې وي نو ياد شخص طبعاً د زده کړې ترلاسه کولو په برخه کې کمزوری وي.

د زده کړې او مالوماتو لېږدونه او د مهارتونو ترلاسه کول هغه وخت گټور تماميږي چې انسان د سالمې اناتومي دستگاه څخه برخمن وي.

د فزيولوژي او ښوونې روزنې ترمينځ اړيکه:

فزيولوژي د بيولوژي له هغو مهمو څانگو څخه ده چې د ژونديو موجوداتو د ژوند اعمال، غړي، نسجونه، سلولونه او د سلولونو عناصر

مطالعه او د ژوند د ژورو اعمالو پوهیدو لپاره هڅه کوي خو په مختلف چاپیریال یا د ژوندیو موجوداتو په بیلابیلو شرایطو کې د هغوی خواص او د اعمالو د بدلونو ترمنځ چې کومې اړیکې موجودې دي تر پلټنې لاندې ونیسي.

فزیولوژي ددې اعمالو وده او پرمختیا په یو ډول او په یو ژوندي موجود کې او همدا ډول د محیطي شرایطو سره د هغوی بدلون او مطابقت تر مطالعې لاندې نیسي.

د فزیولوژي علم موخه د فزیکي او کیمیايي عواملو ستاینه ه چې د انکشاف د سرچینې او د ژوند د دوام مسئول دي. هر ډول ژوند له ساده ویروسونو څخه تر موجوده ژوند پورې ځانته ځانګړي مشخصات او ګړنې لري. پدې پراخ قلمرو سره کولای شو چې فزیولوژي په ویروسي، سلولي، ګیايي او انساني فزیولوژي برخو وویشو.

په انساني فزیولوژي کېنې مونږ د انسان د بدن د ځانګړتیاوو او میکانیزمونو په ستاینه اخته کیږو چې هغه یو ژوندي جسم جوړ کړي وي.

هغه مالومات چې د فزیولوژي په برخه کې ترې یادونه وشوه د روزنیزو علومو د عالمانو د پاملرنې وړ او په ځانګړې توګه د انسان د فزیولوژي بحث ده.

فزیولوژي هغې پوهې څخه عبارت ده چې د ژوندیو موجوداتو له بیلابیلو دندو او وظایفو څخه بحث کوي.

فزيولوژي له دوه يوناني کلمو څخه اخيستل شوې چې فزيو د دندې او لوژي د علم په مانا سره ده يانې د غړو د دندې علم دی.

ښوونه روزنه له فزيولوژي سره په اړيکه کښې ده ځکه ټول مالومات او خبرتياوې د مرکزي عصبي سيستم څخه چې د ميلياردونو نيورونونو لرونکی ده ترسره او ليردول کيږي.

هغه څانګه چې خبرتياوې ترلاسه کوي د دندرايت په نامه سره ياديږي او هغه برخه چې انگيزه بل نيورون يا غړي ته ليردوي د اکسون په نامه ياديږي.

همدا ډول که نباتي اعصاب ولولو نو وبه گورو چې د عالي حيواناتو په تدريجي پرمختيا کې د مرکزي عصبي سيستم ځينې تقسيمات او دندې رامنځته شوي.

يوه برخه يې د سوماتيک اعصاب يا هغه جسمي سيستم ده چې هلته محيطي او مرکزي عصبي سيستم داخل وي او د هغو اطلاعاتو د پوهيدو لپاره ځانگړي شوي وي چې د چاپيريال څخه پيدا او حرکات تنظيموي. دويمه برخه يې د نباتي اعصابو سيستم ده، چې د داخلي غړو د لارښوونې او د موادو د بدلولو لپاره ځانگړی شوې ده.

د نباتي اعصابو سيستم او همدا ډول د حسي غړو د توازن او عموماً ټول غړي لکه د سوماتيک اعصابو سيستم هم د لازمو رژيمونو د فعاليتونو لپاره چمتو کول په غاړه لري.

دا سیستم د بدن د ټولو غړو خواړه تامینوي او د ټولو سیستمونو په عظمي فعالیت کې د انرژي په تامینولو کې چې پخپله مغز هم د هغو له ډلې څخه دي شامل دي.

لوستل، لیکل او هر ډول خوځښتونه او کړنې د سوماتیک اعصابو په مرسته ترسره کېږي دا دندې د مغزو د عالي دندو په واسطه ترسره او کنټرولېږي چې دا د ارادې په نوم یادېږي.

مونږ په اسانۍ سره حروف جلا کولای شو او د غوښتنې په صورت کې وهغه څه چې لیکو په لوړ اواز یا پخپلې ارادې سره ولولو.

د سوماتیک اعصابو د فعالیت سیستم د اسکلیټ او غړو فعالیت چې له هغې جملې څخه ټول هغه حرکات چې په ارادي ډول د انسان له خوا ترسره کېږي د ارادي حرکاتو په نوم یادېږي.

ارادي فعالیت د انفرادي ژوند په بهیر او د زده کړې په نتیجه کې جوړېږي. د یادونې وړ ده چې زده کړل شوي ارادي خوځښتونه په څو څو ځله تکرارولو سره کیدای شي په اتوماتیکه توګه یاد شي. ددې په یادونې سره د نباتي او سوماتیک اعصابو د سیستم ترمخ تینګه اناتومي اړیکه موجوده ده.

بالاخره باید یادونه وکړو چې ښوونه روزنه د فزیولوژي سره ډیره پراخه اړیکه لري چې مونږ یې پدې بحث کې ګنجایش نه وینو او په همدې لنډیز دلته بسنه کوو

پای

اخذلیکون

- ۱- امین، امین الله و دیگران (۲۰۰۹) پیداکوژی لارشود. چاپ اول، کویت العادف پرنتنگ پرس.
- ۲- اقا زاده، احمد. (۱۳۸۱). آموزش و پرورش تطبیقی. تهران، سازمان مطالعه و تدوین علوم انسانی دانشگاه (سمت).
- ۳- آموزگار، محمد حسن. (۱۳۷۹). فلسفه و مکتب های فلسفی. چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۴- اریان پور، امیرحسین، (۱۳۶۴)، جامعه شناسی هنر. کابل، چاپ دوتاسیون مطبعه حزبی.
- ۵- جونز، گرن. (۱۳۷۶)، اقتصاد آموزش و پرورش، چاپ اول، اصفهان، انتشارات، جهاد، دانشگاه اصفهان.
- ۶- چند تن از اساتید غرب. (۱۳۶۶)، فلسفه یا پژوهش حقیقت. چاپ دوم، ترجمه سید جلال الدین مجتبیوی. تهران، انتشارات حکمت.
- ۷- حجتی، محمد باقر. (۱۳۷۴)، اسلام و تعلیم و تربیت، بخش اول تربیت. چاپ شانزدهم. تهران، انتشارات، امیر کبیر.
- ۸- خاتونی، علی رضا. (۱۳۸۶)، چکیدی روان پرستاری. چاپ اول. تهران، انتشارات سماط.
- ۹- داوری، رضا. (۱۳۵۹)، فلسفه چیست. چاپ اول. تهران، انتشارات: انجمن اسلامی حکمت.

۱۰- زرشکی، علی دره و دیگران (۱۳۸۰)، درس نامه علوم پایه پزشکی ایران بهداشت و علوم تندرستی. جلد سوم، تهران، ناشر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تیمور زاده— نشر طبیب.

۱۱- طباطبایی، محمد حسن. (۱۳۶۶)، اصول فلسفه او روش ریالیزم، جلد یک. تهران. انتشارات امیر کبیر.

۱۲- طبیبی، فرانک. (۱۳۸۰)، درس نامه علوم پایه پزشکی. جلد ۷. تهران، ناشر: موسسه فرهنگی انتشاراتی تیمور زاده، نشر طبیب.

۱۳- عالم، عبدالرحمن. (۱۳۸۷)، بنیادهای علم سیاست. چاپ هژدهم، تهران، چاپ غزال.

۱۴- فولادی، دای. (۱۳۸۲)، دین، فرهنگ، سیاست. چاپ اول. کابل، نشر بنیاد انکشاف مدنی.

۱۵- قوام، سید عبدالعی. (۱۳۸۱)، سیاست های مقایسوی، چاپ چهارم. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه های (سمت).

۱۷- کاروان، علی محمد و جمعی از نویسندگان. (۱۳۸۰)، علوم تربیتی ماهیت و قلمرو آن، چاپ اول. سازمان مطالعه و تدوین کتب انسانی دانشگاه (سمت).

۱۸- مشایخ، فریده. (۱۳۸۵)، دیدگاههای نو در برنامه ریزی آموزشی. چاپ ششم. تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه (سمت)

۱۹- نیکزاد، محمود و د یگران. (۱۳۷۹)، اصول نظریه های تربیتی.
تهران، اعضا هیت علمی دانشگاه ازادی اسلامی.

۲۰- Hadded, W.D (۱۹۹۵), Education policy planning process:
an applied from work, paris, unesco, HEP.

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنگپال شخصیت
بناغلي (خان افضل هده وال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې
اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د
چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو
هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او
مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا ددې اثر له ژباړونکي او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه
کوو چې ددې اثر د ژباړلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مینه

د افغانستان ملي تحریک

M.Akbar Niazi

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

د ژباړن د خپرونو لړ: ۲
د تحريک د خپرونو لړ: ۸۶

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library